

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาจารวาก

ปรัชญาจารวากหรือลัทธิจารวากเป็นลัทธิปรัชญาที่แปลกที่สุดปรัชญาหนึ่ง ลัทธินี้ได้มีการสอนกันมานานก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นมาในโลก และลัทธินี้ถือว่าเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงลัทธิหนึ่งในโลก^{*} เพราะตามปกติตามธรรมดาวิถีต่าง ๆ ของแนวคิดปรัชญาอินเดียจะมีจุดมุ่งหมายปลายทางเพื่อนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่โลกุตระธรรมหรือโมกขธรรมความหลุดพ้น แต่ลัทธินี้ค้านคำสอนเรื่องโลกุตระธรรมซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกษัตยคำสอนในศาสนาทุกศาสนา ดังนั้น ลัทธินี้มีวิธิดำเนินการของตนแตกต่างไปจากลัทธิอื่น จึงถูกเรียกว่าลัทธิวัตถุนิยมหรือสสารนิยม (Materialism) เพราะเมื่อคนกำลังเสื่อมจากศาสนาหรือเหินห่างจากศาสนา ลัทธินี้จะเกิดขึ้นทันที เช่น ปัจจุบันจะสังเคราะห์ลัทธิวัตถุนิยมเป็นพวกลัทธิจารวาก และลัทธินี้จะเจริญขึ้นในกาลที่คนเหินห่างจากศาสนา เห็นเรื่องจิตใจไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ อย่างในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าคนส่วนมากหันมาสนใจหาความสุขสบายในทางวัตถุ วัตถุมีความสำคัญต่อชีวิตเหนือสิ่งอื่นใด ถ้ามีวัตถุมาก มีทรัพย์สินเงินทองมาก มีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของความสุขมาก จุดหมายปลายทางของชีวิตคือการแสวงหาความสุขทางค่านาโลกีย์ ความคิดที่จะหาความสุขด้วยการพ้นจากทุกข์หรือบรรลูลोकุตระธรรม ซึ่งจะมีอยู่บ้างในเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัย แต่สำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่มีความคิดและให้ความสำคัญไปในทางวัตถุมากกว่าที่จะพัฒนาในด้านจิตใจและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดอภิปรัชญาในปรัชญาจารวาก

วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาจารวากในทางอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ทั้ง ๓ ประการนี้ มีหลายทรรศนะตามลัทธิความเชื่อ ปรัชญาจารวากจะถูกยกขึ้นมาเพื่อเป็นการเปรียบเทียบในส่วนของคำสอนซึ่งจะทำให้คำสอนของลัทธิที่ตรงข้ามกับลัทธิจารวากมีความเด่นชัดขึ้น ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดปรัชญาเซน ตั้งเป็นข้อวิเคราะห์ต่อแนวคิดดังกล่าว ซึ่งจะทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนระหว่างคำสอนที่สัดตรงไปตรงมาในทาง

^{*} จานงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : เกษมบรรณกิจ, ๒๕๑๔), หน้า ๖๔.

กามสุขลิกานุโยค และคำสอนที่มีข้อปฏิบัติเป็นทางสายกลาง กล่าวคือ มัชฌิมาปฏิปทา และคำสอนสุดโต่งในการทรมานตนเพื่อให้บรรลุโมกษะ ดังนี้

(๑) แนวคิดอภิปรัชญา ในปรัชญาจรวากกล่าวถึงความจริงสูงสุดวัตถุเท่านั้นเป็นความจริงสูงสุด เพราะสามารถสัมผัสได้และรับรู้ได้ทางผัสสะ ส่วนพระเป็นเจ้า วิญญาณ สวรรค์ นรก อติตชาติ โลกหน้าและสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทางประสาทสัมผัสเป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้ เป็นสิ่งที่คิดกันขึ้นมาเอง และพ้นจากวิสัยการรับรู้ทางประสาทสัมผัส เรียกลัทธินี้ว่า ลัทธิวัตถุนิยม เพราะมีทรรสนะว่า โลกหรือชีวิตเป็นผลผลิตของวัตถุธาตุ เพราะเกิดขึ้นจากการรวมตัวของวัตถุธาตุ ๔ อย่าง กล่าวคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ประกอบเข้ากันได้ อย่างถูกส่วนจึงเกิดขึ้นเป็นคนหรือเป็นสิ่งของต่างๆ แต่เมื่อใดวัตถุธาตุทั้ง ๔ แยกออกจากกัน เมื่อนั้นโลกหรือชีวิตก็ดับแตกสลายไปสู่ธาตุเดิมของตน โลกไม่มีวิญญาณ ร่างกายที่พร้อมด้วยความรู้สึกนึกคิดเป็นคุณสมบัติทางร่างกายเท่านั้นเป็นสิ่งที่มิจริง และโลกไม่มีพระเป็นเจ้า และพระเป็นเจ้าไม่ได้สร้างโลกแต่โลกเกิดมาเพราะการรวมตัวของธาตุทั้ง ๔

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าจรวากกล่าวว่าโลกเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติของมัน ไม่มีวิญญาณหรือพระเป็นเจ้าดังที่กล่าวอ้างถึงกัน

(๒) แนวความคิดอภิปรัชญา ในพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความจริงหรือสัจจะ ๒ อย่าง คือ สมมติสัจจะ และปรมาตตสัจจะ ดังที่ท่านสรุปไว้ในปรมาตตปิณีว่า ในบรรดาผู้สอนศาสนาทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ตรัสสอนสัจจะ ๒ ประการ กล่าวคือ สมมติสัจจะ และปรมาตตสัจจะ

๑. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ กล่าวคือสิ่งที่เป็นจริง เพราะบัญญัติของชาวโลกเพื่อการรับรู้ร่วมกัน สิ่งนั้นไม่มีความเป็นจริงในตัวเอง เช่น คน พ่อ แม่ ลูก แมว สุนัข ต้นไม้ ภูเขา สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของขันธ์ ๕ จึงไม่มีความเป็นจริงโดยสภาวะของตนเอง จัดเป็นความจริงโดยสมมติของชาวโลก

๒. ปรมาตตสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมาตต กล่าวคือความจริงแท้สูงสุดตามสภาวะที่เป็นเอง โดยไม่อาศัยการสมมติบัญญัติของชาวโลก ดังคำอธิบายว่า ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น แม้ปราศจากการสมมติก็ยังเชื่อว่ามีอยู่เพราะมีสภาวะให้รู้ได้ด้วยสามารถ

แห่งลักษณะเฉพาะตนและสามัญลักษณะ คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมจำแนกประเภทของปรมัตถสัจจะออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งตรงกับขั้น ๕ และนิพพานในคัมภีร์ฝ่ายพระสูตร^๒

ความเป็นจริงโดยความเป็นปรมัตถ์หรือความจริงแท้สูงสุดที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาในทางพุทธศาสนาถือว่าไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะเป็นความจริงแท้ในทางอภิปรัชญา ซึ่งมองตามความเป็นจริงที่มันเกิดดำรงอยู่และเป็นไปโดยการแบ่งเป็น ๓ ขณะ คือขณะเกิด (อุปาตะ) ขณะดำรงอยู่ (ฐิติ) และขณะดับสลาย (ภังคะ) กระบวนการนี้เป็นการแบ่งแยกเพื่อการศึกษาเท่านั้นโดยความเป็นจริงมันเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีแต่เกิดดับเท่านั้น ภาวะที่ดำรงอยู่จริง ๆ หาได้มีไม่ เหมือนเราพูดถึงเรื่องเวลาว่าเวลา ๘ นาฬิกา พูดยังไม่ทันจบประโยคเข็มวินาทีได้เคลื่อนไปจากจุดที่เราพูดเรียบร้อยแล้วเพราะว่าสรรพสิ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็ไม่ได้มีจริง ทุกสิ่งดำรงอยู่ในสภาพหนึ่งในช่วงเวลาสั้นเกินที่เราคาดหวังซึ่งตรงกับแนวคิดของเฮราคลิตุส ที่ว่าทุกสิ่งไหลเอ่อตลอดเวลา (All things are in flux) ปรากฏการณ์ไม่ใช่ความจริง ศัพท์ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า สังขาร เป็นสิ่งเกิดจากปัจจัยปรุงแต่งและไม่จำเป็นต้องเกิดจากสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เป็นการเกิดของมันเอง เรียกว่า สภาวะ (Beings) เมื่อเรารู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมมีความแปรปรวน (เป็นทุกข์) และไม่ควรเห็นว่ามีตัวตนถาวร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอนัตตลักขณสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงตั้งปัญหาถามให้พระปัญจวัคคีย์ตอบดังนี้

พระพุทธเจ้า : ขั้น ๕ เที่ยงหรือไม่เที่ยง

พระปัญจวัคคีย์ : ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : สิ่งไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือเป็นสุข

พระปัญจวัคคีย์ : เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า

ความรู้ดังกล่าวนี้นำไปสู่การปฏิบัติว่า สิ่งทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนถาวร สลัดออกจากแนวความเชื่อเรื่องพระเจ้า และสลัดอุปาทานออกไปได้^๓ ซึ่งความไม่เที่ยงแท้ตรงกับเฮรา

^๒ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๕๘.

^๓ สนิท ศรีสำแดง, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : นิลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑ - ๕๒.

คลิตุสนักปราชญ์ชาวกรีกที่ยืนยันไว้ว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่แท้จริงของสรรพสิ่งทุกสิ่งเป็นอนิจจัง คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไปเป็นธรรมดาเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สิ่งนั้นจะเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่ง เหมือนคนที่ต้องเปลี่ยนสภาพจากเด็กไปเป็นหนุ่มสาว และจากหนุ่มสาวเข้าสู่วัยชรา ไม่มีใครต้านกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ใครเล่าจะสามารถคงความเป็นหนุ่มสาวไว้ได้ตลอดเวลา มนุษย์และสรรพสิ่งมีลักษณะเหมือนกัน คือต้องเปลี่ยนแปลงและนอกจากนี้เฮราคลิตุสยังกล่าวอีกว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเลื่อนไหลไปเป็นกระแสดุจดั่งสายน้ำในลำธารที่นับวันแต่จะไหลไปอย่างไม่วันหยุดนิ่ง ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้คงที่ แม้ชั่วเวลาอันสั้นและได้ยังอธิบายต่อว่า ท่านไม่สามารถก้าวลงในแม่น้ำสายเดียวกันได้ถึงสองครั้ง เพราะน้ำใหม่ไหลมาที่ตัวเราตลอดเวลา เพราะเมื่อเราขึ้นจากแม่น้ำมายืนบนฝั่ง น้ำเฉพาะตรงที่เราก้าวลงแม่น้ำเป็นครั้งแรกได้ไหลเลยไป น้ำใหม่ไหลมาแทนที่ เมื่อเราก้าวลงแม่น้ำครั้งที่สอง น้ำที่สัมผัสกายเราจึงไม่ใช่เก่า สภาพของน้ำตรงนั้นได้เปลี่ยนไปแล้ว แม่น้ำที่เราลงไปในครั้งนี้จึงไม่ใช่แม่น้ำสายเดิม จุดที่เฮราคลิตุสต้องการจะบอกจากเรื่องนี้คือ ในโลกนี้ไม่มีอะไรคงที่ ท่านจึงกล่าวว่า ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ นอกจากความเปลี่ยนแปลง^๔

ดังนั้น จากที่กล่าวมา ความไม่เที่ยงแท้ ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตนนี้ซึ่งเป็นหลักธรรมความจริงในไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์นั้น เป็นความไม่เที่ยงแท้ถาวรและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราเรียกธรรมข้อนี้ว่าปรมาตตสัจจะ หมายถึงความจริงของสรรพสิ่งว่าทุก ๆ อย่างจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติที่ชื่อว่าไตรลักษณ์ทั้งหมดทั้งมวล ไม่มีอะไรที่จะต้านทานกับกฎของธรรมชาตินี้ได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นความจริงสูงสุด ความจริงแท้ ไม่สามารถที่จะมีอะไรมาทำการเปลี่ยนแปลงให้มีความหมายเป็นอย่างอื่นไปได้ ถึงผู้ที่เปิดเผย ผู้ที่นำมาแสดง จะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม ไตรลักษณ์ ก็มีอยู่ประจำโลก เพราะว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติของสรรพสิ่งนั่นเอง

(๓) แนวคิดอภิปรัชญาเซน อภิปรัชญาของเซนยอมรับความมีอยู่จริงของสิ่งที่ประกอบกันเป็นโลก ๒ อย่างคือ ชีวะ และอชีวะ ทั้งสองอย่างนี้ปรัชญาเซนกล่าวว่าไม่มีผู้ใดสร้างขึ้นมาเที่ยงแท้และมีอยู่ตลอดไปชั่วนิรันดร์

^๔ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ ๖, ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑ -๖๒.

อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสัจนิยมอย่างแท้จริง เพราะพูดถึงการเกิดของสรรพสิ่งว่ามืองค์ประกอบมากนับจำนวนไม่ได้ แม้แต่องค์ประกอบของโลก ๒ อย่าง คือ ชีวะและอชีวะ ก็มีจำนวนนับไม่ถ้วน กล่าวคือ ชีวะนั้นประกอบด้วย มุกตชีวะและพันธุชีวะ อชีวะนั้นประกอบด้วย ปุทกละ อากาสะ กาละ ธรรมะ และอธรรมะ

ฉะนั้น ความจริงแท้ในอภิปรัชญาจรรวากกล่าวถึงความจริงที่เสมอกันของสรรพสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือ วัตถุธาตุทั้งสี่ที่มาประกอบรวมกันเป็นสิ่งมีชีวิตและเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ต่อเมื่อแตกสลายไปจึงกลับเป็นวัตถุธาตุตามสภาพเดิมของตน พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงความจริงมี ๒ ระดับ คือ ความจริงโดยสมมติ กล่าวคือ ความจริงที่ถูกบัญญัติขึ้นซึ่งกล่าวว่าเป็นความจริงในส่วนหนึ่งของโลกียวิสัย และความจริงโดยปรมัตถ์ กล่าวคือ ความจริงแท้ที่เป็นความจริงตามสถานะของสิ่งนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่และไม่มีสิ่งที่จะต้านทานการเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ได้ เป็นความจริงที่เป็นโลกุตตระ และปรัชญาเซนกล่าวถึงความจริงที่ประกอบกันมี ๒ อย่าง คือชีวะและอชีวะ ถึงแม้ว่าทั้ง ๓ ทรรศนะดังกล่าวนี้จะเป็นกลุ่มนาสติกะเหมือนกัน แต่มีความจริงที่ต่างกันก็เพราะว่ามีทรรศนะเรื่องการปฏิบัติต่างกัน

๔.๒ วิเคราะห์แนวคิดญาณวิทยาในปรัชญาจรรวาก

ญาณวิทยา มีคำถามว่ามนุษย์จะรู้สัจจะหรือความจริงเหล่านั้นได้อย่างไร มีอะไรเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าปรมัตถ์สัจจะ เช่นนิพพานเป็นภาวะที่มีจริง ความรู้เกิดขึ้นทางใดได้บ้าง คำตอบและปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับความรู้เรียกว่า ญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) ซึ่งจะกล่าวในภาพรวมของญาณวิทยาเถรวาท ซึ่งต่างจากความรู้ในปรัชญาจรรวาก

(๑) ปรัชญาจรรวากถือว่าความรู้ทางประจักษ์ประมาณเท่านั้นเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะจะต้องรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นจึงเป็นความรู้แท้ที่ถูกต้อง การรับรู้ทางอื่นไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง เชื่อถือไม่ได้ การอนุมานไม่ได้ให้ความรู้ที่แน่นอนเชื่อถือไม่ได้และตำราไม่ได้เป็นแหล่งที่ให้ความรู้แน่นอนเชื่อถือยังไม่ได้จริง

ดังนั้น ปรัชญาจรรวากกล่าวว่าความรู้ที่ถูกต้องและสมบูรณ์มีอย่างเดียวเท่านั้น คือความรู้ที่ได้จากประสบการณ์หรือประจักษ์ประมาณโดยตรง

(๒) พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าจิตเป็นธรรมชาติรับรู้อารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทวารหรืออายตนะภายใน ๖ ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อใดจิตกระทบอารมณ์ที่ผ่านมาเข้ามาทางอายตนะ เมื่อนั้น

ผัสสะเกิดขึ้น และผัสสะนี้เป็นจุดเริ่มของการรับรู้ ถ้าไม่มีผัสสะ การรับรู้ก็เกิดไม่ได้ ดังนั้น ในการรับรู้แต่ละครั้งจะต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อารมณ์ + อายตนะภายใน + จิตหรือ วิญญาณ = ผัสสะ ในที่นี้ผัสสะเป็นจุดที่จิตรับข้อมูลจากโลกภายนอก เมื่อจิตรับรู้อารมณ์แล้ว เวทนาและสัญญาเกิดขึ้นตามมา จิตไม่ได้เป็นผู้รับรู้แต่ฝ่ายเดียว หากยังคิดปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ด้วย อานาจิตตส ตัณหา ดังในมรุตปิณฑิกสูตรว่า “อาศัยตาและรูปเกิดจักขุวิญญาณ ความประจวบ แห่งธรรมทั้งสามนั้นเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยเวทนาจึงมี บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อม หมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา), หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตริตริกอารมณ์นั้น (วิตักกะ), ตริตริกอารมณ์ ใด ย่อมผันพิสดารซึ่งอารมณ์นั้น (ปปัญจะ), บุคคลผันพิสดารซึ่งอารมณ์ใด เพราะการผัน พิศารนั้นเป็นเหตุ ปปัญจสัญญาแ่งต่าง ๆ (สัญญาที่ซับซ้อนหลากหลาย) ย่อมผุดพลุ่งสุ่มรวมเขา ในเรื่องรูปทั้งหลาย ที่พึงรู้ได้ด้วยตา ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ในส่วนของอายตนะ และอารมณ์อื่น ๆ ก็เหมือนกัน ภายหลังเกิดผัสสะ มีเวทนาและสัญญาเกิดขึ้น ในที่นี้ สัญญา (Perception) เป็นความจำได้หมายรู้อารมณ์ ถ้าจิตไม่มีกิเลสตัณหา สัญญาจะบริสุทธิ์คือรับรู้ อารมณ์ตามความเป็นจริง แต่ถ้าจิตมีกิเลส สัญญาจะปรุงแต่งนามรูปที่เกิดดับทุกขณะให้เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ในขั้นนี้ สัญญามีชื่อว่า ปปัญจสัญญา หมายถึงสัญญาที่คิดปรุงแต่งอารมณ์ ให้พิสดารด้วยแรงผลักดันของตัณหา มานะ และทิฐิ ปุณฺชนมีสัญญาชนิดนี้จึงมองสิ่งต่าง ๆ ไม่ ตรงตามความเป็นจริง เกิด สัญญาวิปลาส คือการรับรู้ผิดจากความเป็นจริง ๔ ประการ คือ

๑. หมายรู้สิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง
๒. หมายรู้สิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข
๓. หมายรู้สิ่งที่มีโทษอึดตาว่าอึดตา
๔. หมายรู้สิ่งที่ไม่งามว่างาม

เมื่อสัญญาวิปลาสเกิดขึ้น จิตวิปลาส คือ คิคคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และทิฐิวิปลาส คือ ความเห็นคลาดเคลื่อนก็เกิดตามมา เพราะสัญญาก่อให้เกิดทิฐิ มีในบาลีบางแห่งได้ กล่าวถึงทิฐิที่เกิดจากสัญญาไว้ว่า ทิฐิแม้เพียงเล็กน้อย ซึ่งเกิดจากสัญญา ถูกสัญญาจัดแต่ง เกี่ยวกับสิ่งที่เห็นก็ดี สิ่งที่ได้ยินก็ดี สิ่งที่ได้ทราบก็ดี ในโลกนี้ย่อมไม่มีแก่พระอรหันต์ เพราะ หมายรู้ผิดพลาด ความคิคคลาดเคลื่อนและเห็นวิปริตจากความเป็นจริงเช่นนี้ บุคคลจึงไม่มี ปัญญาหรือความรู้เห็นตามความเป็นจริง เขาติดอยู่ในปัญจะ คือการปรุงแต่งที่จิตสร้างเพิ่มเติม ให้กับอารมณ์ทั้งหลาย การยึดติดในปัญจะจัดเป็นอวิชชาซึ่งทำให้เขาอาจไม่บรรลุนิพพาน ดังที่พระสารีบุตรกล่าวว่า ผู้ใดประกอบด้วยปัญจะ ยินดีในปัญจะ ผู้นั้นไม่ได้ชมนิพพานที่

เกษมจากโยคะ ในส่วนผู้ไม่ยึดติดอยู่ในปัญจะและไม่มีปัญจะสัญญา เขามีเพียงสัญญา
บริสุทธิ์ที่รับรู้อารมณ์ตามความเป็นจริง ย่อมสามารถเข้าถึงนิพพาน ดังมีบาลีว่า ผู้ใดละ
ปัญจะ ยินดีในหนทางที่ไร้ปัญจะ ผู้นั้นย่อมได้ชมนิพพานที่เกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม^๕
พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัญญาบริสุทธิ์ซึ่งสามารถรู้เห็นตามความเป็น
จริงโดยไม่เกิดปัญจสัญญาไว้ว่า พาหิยะ ในกาลใด เมื่อท่านเห็นสักแต่ว่าเห็น เมื่อฟังสักแต่ว่า
ฟัง เมื่อทราบสักแต่ว่าทราบ เมื่อรู้สักแต่ว่ารู้ ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีทาง ในกาลใดท่านไม่มี
ในกาลนั้นท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้า ย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี้แล
เป็นที่สุดแห่งทุกข์ ดังนั้น จึงรวมความว่า สัญญามี ๒ ประการ คือ

๑. ปัญจสัญญา คือ การรับรู้ที่ปรุงแต่งโลก ก่อให้เกิดอวิชชา คือความไม่รู้สิ่ง
ทั้งหลายตามความเป็นจริง

๒. สัญญาบริสุทธิ์ คือการรับรู้สิ่งทั้งหลายตามที่ปรากฏกับจิต โดยไม่ใ้
ความหมายปรุงแต่งเพิ่มเติมจนเกิดปัญจะ สัญญาบริสุทธิ์นี้รับรู้สภาวะของสรรพสิ่งตามที่เป็น
จริง คือ รู้เห็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ความรู้ในไตรลักษณ์นี้คือ ปัญญา

สรุปความได้ว่า ปัญจสัญญาก่อให้เกิดอวิชชา คือความไม่รู้ตามความเป็นจริง
ส่วนสัญญาบริสุทธิ์ ก่อให้เกิดปัญญา คือรู้ตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณ) ในปัญญาหรือ
ความรู้ันั้นในพุทธปรัชญามีแหล่งที่มา ๓ ประการ คือ

๑. สุตมยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หรือรับการถ่ายทอด
ต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น (ปรโตโมสะ) เทียบได้กับ ศัพทประมาณ (Testimony) ในปรัชญาอินเดีย

๒. จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล เทียบได้
กับ อนุมานประมาณ (Inference)

๓. ภวานามยปัญญา หมายถึง ความรู้จากประสบการณ์ตรง อันเกิดจากสัญญา
บริสุทธิ์และสัญญาพิเศษ เทียบได้กับ ประจักษ์ประมาณ (Perception)^๖

^๕ อญ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๘๖/๓๒๕.

^๖ พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, “พุทธปรัชญาเถรวาท”, ในมหาจุฬาฯ วิชาการปรัชญาบูรพทิศ
ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, หน้า ๒๕.

ในกาลามสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้ตรวจสอบความรู้ที่มาจาก ๒ แหล่งแรกกับแหล่งที่ ๓ คือประสบการณ์ตรง ถ้าความรู้เหล่านั้นสอดคล้องกับประสบการณ์ตรงก็ให้ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าตรัสสอนชาวกาลามะว่า

๑. มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
๒. มา ปรมุปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบ ๆ กันมา
๓. มา อติกราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมุททาเนน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก
๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน
๗. มา อากการปริวิตกเคน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฏฐินิฆมานกฺขนฺติยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจแล้ว
๙. มา ภพฺพบุตตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าเป็นไปได้
๑๐. มา สมโน โน ครุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^๓

เรา^๓

ในกาลามสูตรทั้ง ๑๐ ข้อนั้น ในข้อที่ ๑-๔ และข้อที่ ๑๐ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่เกิดจากการรับการถ่ายทอด หรือ ศัพท์ประมาณ (Testimony) ในข้อที่ ๕-๙ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผลอนุมาน (Inference) และการคาดคะเน (Speculation) ซึ่งรวมอยู่ในอนุมานประมาณ เนื้อความในกาลามสูตรไม่ได้แสดงว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงยอมรับความรู้ที่เป็นศัพท์ประมาณและอนุมานประมาณ เพียงแต่พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า ความรู้จากแหล่งทั้งสองนั้น ควรได้รับการตรวจสอบยืนยันจากประสบการณ์ตรงหรือประจักษ์ประมาณ

ดังนั้น แหล่งที่มาของความรู้มี ๓ ประการคือ (๑) การรับถ่ายทอดความรู้จากผู้อื่น (ศัพท์ประมาณ) (๒) การใช้เหตุผล (อนุมานประมาณ) และ (๓) ประสบการณ์ตรง (ประจักษ์ประมาณ) พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญสูงสุดแก่ประสบการณ์ตรง เมื่อความรู้ทั้งสามแหล่งขัดแย้งกันเอง ประสบการณ์ตรงจะเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ที่มีน้ำหนักมากที่สุด แต่ประสบการณ์ตรงในพุทธศาสนามีความหมายกว้างขวางกว่าความรู้ที่เกิดจากสามัญธรรมดา

^๓ ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

(Normal Perception) กล่าวคือความรู้ที่ได้จากการที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ภายถูกต้องสัมผัส และใจรู้ธรรมารมณ์ประสบการณ์ตรงยังรวมไปถึงสัญญาพิเศษ (Extra-sensory Perception) ที่เรียกว่าอภิญญา ๖ ประการ คือ^๘

๑. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพปโสต หูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ กำหนดรู้ใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
๕. ทิพพจักขุ ตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

ความจริงสูงสุดคือพระนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยสัญญาธรรมดา หรือการอนุมานด้วยหลักเหตุผล นิพพานเป็นสิ่งที่หยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาจักขุ ในลักษณะเป็นประสบการณ์ตรง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เองไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาคู่ได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ตรงในการประกาศธรรม พระองค์ก็ไม่ทรงละทิ้งการใช้เหตุผล บางครั้งพระองค์ทรงใช้การดำเนินความคิดตามแนวทางเหตุผลเป็นเครื่องพิสูจน์ความจริง เช่น เพื่อพิสูจน์ว่าวิญญูชนเป็นอนัตตา พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า วิญญูชนไม่เที่ยง จากนั้นจึงทรงสรุปว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา^๙

จากข้อความที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น เราจะเห็นได้ว่า ใครสักคนที่อยู่ในฐานะของญาณวิทยา คือ ตัวรู้ ความรู้ในที่นี้หมายถึงเอาจิตเป็นตัวกำหนดรู้ตามความเป็นจริงของอายตนะที่สัมผัสจึงทำให้เกิดความรู้ และในความรู้แต่ละประเภทยังมีทั้งความรู้ที่บริสุทธิ์ และเจือปนด้วยความไม่บริสุทธิ์ถึงกระนั้นก็ตามยังทำให้แต่ละคนได้บรรลุจุดประสงค์ตามความเป็นจริงที่สูงสุดที่เป็นเป้าหมายของแต่ละคน

(๓) ปรัชญาชนเชื่อว่าความรู้มีหน้าที่ คือ ๑. ทำหน้าที่เปิดเผยตัวเองและเปิดเผยสิ่งภายนอก เหมือนแสงอาทิตย์ส่องให้มองเห็นตัวเองและสิ่งอื่น ๒. ความรู้ตรงที่ไม่ต้องผ่านสื่อ

^๘ ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

^๙ ส. ข. (ไทย) ๑๗/ ๑๕/ ๒๗.

และความรู้ที่ต้องผ่านสื่อเรียกว่าความรู้โดยอ้อม และ ๓. แหล่งเกิดความรู้ กล่าวคือ ความรู้ชั้น
ประจักษ์ ความรู้ชั้นอนุมานหรือความรู้ชั้นเหตุผล และความรู้ทางศัพท์ทางคัมภีร์สอน

ดังนั้น ความรู้ดังกล่าวนี้ ญาณวิทยาในปรัชญาจารวากเป็นความรู้อย่างโลกียวิสัย
กล่าวคือ เป็นความรู้รับรู้ได้เพียงทางประสาทสัมผัสเท่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ต่อสิ่งที่เข้า
มากระทบเพียงภายนอก และกล่าวได้ว่าปรัชญาจารวากจึงปฏิเสธการรับรู้ทางจิต การที่มีได้
รับรู้ถึงจิตซึ่งเป็นตัวกำหนดความรู้ที่แท้จริงนั้น จึงทำให้ลัทธิจารวากปฏิเสธคุณค่าทางจิต และ
มุ่งแสวงหาแต่ความสุขสบายในปัจจุบันเท่านั้น

๔.๓ วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ในปรัชญาจารวาก

จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นสาขาปรัชญาที่พยายามตอบคำถามว่า ความดี ความชั่วคือ
อะไร ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร อะไรคือความดีสูงสุดของมนุษย์

(๑) ปรัชญาจารวาก กล่าวว่า ความทรงอยู่ของเบญจขันธ์เจือด้วยความทุกข์และ
ความสุข ทุกคนควรบรรเทาความทุกข์และความเจ็บปวดให้น้อยลง แสวงหาความสุขความ
เพลิดเพลินให้มากที่สุด การที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ ความเจ็บปวดได้อย่างสิ้นเชิง คือ ความ
ตายเท่านั้น จุดหมายปลายทางของมนุษย์ คือ แสวงหาความสุขความเพลิดเพลินให้มากที่สุด
ในชีวิตนี้ ปัจจุบันนี้ และขณะนี้ ดังกล่าวว่า จงกิน จงดื่มและหาความสุขสนุกสนาน ทุกคนจะ
หลีกเลี่ยงความตายไปไม่ได้ เพราะเป็นการสิ้นสุดแห่งชีวิต

(๒) จริยศาสตร์พุทธปรัชญาเถรวาทได้เสนอคำตอบสำหรับปัญหาเหล่านี้ของ
พุทธจริยศาสตร์ตามแนวอริยสัจ ๔ ชีวิตไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา บุคคลผู้มีปัญญา
สามารถสร้างภาพชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เขามีความยึดมั่นถือมั่นซึ่งเรียกว่า
อุปาทาน ลำพังขั้น ๕ ย่อมเป็นสังขารทุกข์ตามธรรมชาติของสังขตธรรม เมื่อมนุษย์มีอุปาทาน
เข้าไปยึดติดและต้องการให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปดังใจปรารถนาหรือค้นหา เขาจึงประสบ
ทุกข์เวทนาตัดหาอุปาทาน จึงเป็นที่มาแห่งปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า โดย
ย่ออุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์

ความทุกข์ของชีวิตเป็นอริยสัจข้อที่ ๑ ส่วนเหตุของความทุกข์ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่
๒ ก็คือ ตัณหาอันนำไปสู่อุปาทาน อริยสัจข้อที่ ๓ คือ นิโรธหรือนิพพานอันได้แก่ภาวะที่ความ
ดับทุกข์ ถือเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต นิพพานเป็นเป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มุ่งสู่
นิพพาน ชีวิตที่ไม่ดี คือชีวิตที่ดำเนินสวนทางนิพพาน ดังนั้น นิพพานจึงเป็นหลักในการตัดสิน

ความดีความชั่ว การทำความดี ก็คือการดำเนินไปตามหนทางสู่นิพพาน หนทางนั้นชื่อว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ ประกอบด้วย^{๙๙}

๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา วาจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ
๘. สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการฝึกอบรมตนที่ชื่อว่าปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ศีล คือการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เหมาะสมกับข้อบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิต

๒. สมาธิ คือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและสมถกรรมฐาน

๓. ปัญญา คือความรู้ไตรลักษณ์ โดยอาศัยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การรักษา ศีล เจริญสมาธิ และพัฒนาปัญญา ย่อมนำผู้ปฏิบัติไปสู่นิพพานอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนิกชน^{๑๐๐}

(๓) ปรัชญาเซนกล่าวว่าจริยศาสตร์ คือ โมกษะ ความหลุดพ้นจากทุกข์ ตรงกับพุทธศาสนาว่า วิมุตติ โมกษะ หมายถึง การที่ชีพหลุดพ้นจากพันธนาการที่จิตหรือวิญญาณถูกผูกพันให้ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารเสวยทุกข์บ้างสุขบ้างตามอำนาจแห่งกรรม และการที่ชีพบรรลุดังความสมบูรณ์ ผู้บรรลุโมกษะแล้ว เมื่อดับขันลงมุกตชีพอจะไปสถิตที่ภพอันบริสุทธิ์

^{๙๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕/๓๘๔.

^{๑๐๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

ดังนั้น จริยศาสตร์พุทธปรัชญาเถรวาท และปรัชญาเซนดังกล่าวมีจุดหมายปลายทางของชีวิต คือ ความหลุดพ้น จึงมีทฤษฎะที่เห็นต่างกับจริยศาสตร์ในปรัชญาอาวากที่ ให้แสวงหาแต่ความสุขแต่ในชีวิตปัจจุบัน โดยสอนว่าสมบัติที่เรามีนั่น ไม่มีค่าในตัวเองหากเราไม่ใช้ให้เป็นเครื่องมือเสริมสร้างความสุข ความสุขของชีวิตเกิดจากการแสวงหาเอาเองไม่ใช่เกิดเพราะอำนาจพระเป็นเจ้าบันดาลให้ แต่จงกินจืดจางร้อนแรงด้วยทรัพย์สมบัติที่หาได้ในชีวิต นี่ยกคิดว่าวันพรุ่งนี้จะเหมือนกับวันนี้ คนที่แสวงหาความสุข ความรื่นเริงในวันนี้ได้มากที่สุด ผู้นั้นชื่อว่าปฏิบัติได้ถูกต้อง

๔.๔ วิเคราะห์อิทธิพลแนวคิดปรัชญาอาวากในสังคม

อิทธิพลแนวคิดปรัชญาอาวาก เปรียบเทียบได้กับพฤติกรรมที่หลงระเหิดใน รัก โลภ โกรธ หลง และการแสวงหาความสุขไม่รู้จักอิ่มของคนในสังคม ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งแนวคิดนี้จัดเป็นพวกวัตถุนิยมรุ่นแรกของโลก และเป็นแนวคิดที่เป็นอุกเจตพิรุณซึ่งเป็นอันตรายแก่สังคมและโลกมาก เพราะถ้าถือตามความเชื่อลัทธิอาวากนี้ก็จะแสวงหาความสุขอย่างไม่รู้จักพอ โดยไม่คำนึงถึงสิ่งใด ไม่มีขอบเขต ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายและศีลธรรม ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอย่างไรก็ไม่สนใจ ขอให้ตนเองมีความสุขมากที่สุดเท่านั้น ซึ่งเปรียบได้กับคนในยุคโลกาภิวัตน์ที่มุ่งแสวงหาความเจริญทางวัตถุจนลืมนึกถึงศีลธรรม จริยธรรมอันดีงาม เมื่อต้องการหาความสุขให้ตนเองมากขึ้นเพียงไร ก็ยิ่งทำให้มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นเพียงนั้น คนที่มีความเชื่อแบบอย่างอาวากก็จักไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ จนกว่าจะตาย

๔.๔.๑ ลัทธิทุนนิยมและผลกระทบ

ลัทธิทุนนิยมตามระบบตลาดเสรีเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาวะปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้นและการที่ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจนั้นส่วนหนึ่งก็น่าจะเป็นผลส่วนหนึ่งจากพฤติกรรมการบริโภคตามกระแสบริโภคนิยมนี้ ด้วยเช่นกันจึงอยากจะยกประเด็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในระบบทุนนิยมมากล่าวถึง พฤติกรรมของผู้บริโภคในโลกทุนนิยมนี้มีลักษณะที่เป็นสากลและมีลักษณะเฉพาะในที่นี้จะขอนำบทความในหัวข้อ Love and Disintegration in Contemporary Western Society ของ Erich Fromm เป็นนักปรัชญาและจิตวิทยาชาวเยอรมัน ที่ใช้ชีวิตการทำงานส่วนใหญ่ในอเมริกา ในส่วนที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของผู้บริโภคและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในโลกทุนนิยมตะวันตกมาอ้างอิง บทความดังกล่าวนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้ง

แรกในปี ค.ศ. 1957 แต่ก็ยังคงมี เนื้อหาที่สามารถอธิบายถึงลักษณะวิถีชีวิต สภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของผู้บริโภคในระบบทุนนิยมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะ พฤติกรรมของผู้บริโภค ที่จะกล่าวถึงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแต่ในสังคมตะวันตกเท่านั้น ผู้บริโภคใน สังคมตะวันออกเองก็มีลักษณะพิเศษที่เหมือนกับผู้ บริโภคในโลกตะวันตกเช่นกัน

สังคมของโลกทุนนิยมนี้มี หลักการที่ให้เสรีภาพ โดยที่ตลาดจะเป็น ตัวกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่งทุกอย่าง (แม้กระทั่งความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม) สินค้า ในตลาดจะถูกกำหนดว่าขายได้เงื่อนไขใดสินค้าใดจะถูกแลกเปลี่ยนตลาดแรงงานจะเป็น ตัวกำหนดคุณสมบัติและค่าแรงงานทั้งสินค้า,แรงงานและทักษะของมนุษย์ที่เป็นประโยชน์จะ ถูกนำมาแลกเปลี่ยนอย่างเสรีภายใต้เงื่อนไขของตลาด สินค้าใดก็ตามจะไม่มีคุณค่าทาง เศรษฐกิจเลยหากไม่มีความต้องการ สินค้านั้นในตลาด แรงงานและทักษะของมนุษย์ก็เช่นกัน จะไม่มีคุณค่าอันใดเลยหากไม่มีความต้องการของแรงงานและ ทักษะนั้นในตลาด เจ้าของทุน สามารถที่จะจ้างแรงงานและสั่งการให้ผู้ใช้แรงงานเหล่านั้นผลิตเพื่อให้เกิดผลกำไรจากการ ลงทุน ผู้ใช้แรงงานจะต้องรับจ้างนายทุนมิฉะนั้นก็จะไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ โครงสร้างทาง เศรษฐกิจเช่นนี้เป็นผลสะท้อน ของระดับการให้ความสำคัญของคุณค่าต่างๆ โดยมีเงินทุนสั่ง การแรงงาน และแรงงานทำการผลิตสิ่งของที่ไม่มีชีวิตที่ใน บางครั้ง อาจมีค่ามากกว่าแรงงาน ของตัวผู้ผลิตเองที่ยังคงมี ชีวิตอยู่

ที่กล่าวมาทั้งหมดคือโครงสร้างพื้นฐานของระบบทุนนิยมตั้งแต่ยุคเริ่มต้น ซึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีปัจจัยบางประการที่เปลี่ยนแปลง ไปก็ตามแต่หลักการพื้นฐานนี้ก็ยังคงเป็นส่วน สำคัญในการกำหนดลักษณะพฤติกรรมของผู้คนในโลกทุนนิยมจนถึงสมัย ปัจจุบัน ผลจากการ พัฒนาของระบบทุนนิยมนี้ เราจะเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นขบวนการการรวมทุน การสะสมทุน มากขึ้นเรื่อยๆ ของกลุ่มทุนในกิจการต่างๆ การเติบโตของผู้ประกอบการขนาดใหญ่ ในขณะที่ ผู้ประกอบการขนาดเล็กถูกบีบออกไป จากระบบ ผู้เป็นเจ้าของเงินทุนขนาดใหญ่จะแยกตัวไป จากระบบการบริหารจัดการกิจการ ผู้ถือหุ้นจำนวนมากเป็นเจ้าของ กิจการโดยมีกลุ่มคนที่ ได้รับเงินเดือนสูงๆทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการ พร้อมๆไปกับสถานการณ์การร่วมทุน การ สะสมทุน ที่มีมากขึ้นและการเติบโตของอำนาจการบริหารจัดการของกลุ่มกิจการขนาดใหญ่ ในส่วนของผู้ใช้แรงงานเองก็มีการรวมตัว ของกลุ่มคนผู้ใช้แรงงานเพื่อสร้างกำลังในการ ต่อรองกับเจ้าของทุน ผู้ใช้แรงงานแต่ละคนจะต่อรองในตลาดแรงงานผ่านกลุ่ม การรวมตัวของ ผู้ใช้แรงงานในแต่ละประเภท ภาพการณ์รวมตัวของทั้งกลุ่มเจ้าของทุนและกลุ่มผู้ ใช้ แรงงาน ดังกล่าวนี ทำให้ จำนวนของผู้คนที่มีอิสระและพึ่งตนเองได้ลดลง ขณะที่กลุ่มคนที่จะต้องหัน

มาพึ่งพาการบริหารจัดการของระบบเศรษฐกิจ ขนาดใหญ่ก็จะมีเพิ่มขึ้น การรวมตัวของเงินทุน และลักษณะของทุนนิยมสมัยใหม่นี้เองก่อให้เกิดองค์กรการทำงานที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะขึ้น โดยผู้ทำงานในองค์กรจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบเช่นเดียวกับฟันเฟืองของเครื่องจักร ในระบบทุนนิยมนี้ต้องการกลุ่มคน จำนวนมากที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการเป็นอย่างดี และมีความต้องการที่จะบริโภค ซึ่งรสนิยมในการบริโภคของกลุ่ม คนก็ จะถูกกำหนด มาตรฐานไว้แล้วและสามารถได้รับอิทธิพลได้ง่ายรวมทั้งคาดเดาได้ ทุนนิยมต้องการกลุ่มคนที่ รู้สึกมี อิสระและเป็นตัวของตัวเองไม่ตกอยู่ในอำนาจหรือหลักการหรือความคิดใดเป็นพิเศษ พร้อมทั้งจะได้รับคำสั่งและปฏิบัติตาม สิ่งที่เราคาดหวังจากตัวพวกเขา สามารถปรับตัวให้เข้ากับ กลไกของสังคมโดยไม่มีการต้านทาน กลุ่มบุคคลที่สามารถเดินตาม โดยไม่ถูกบังคับ นำไป โดยไม่มีผู้นำเตรียมพร้อมโดยไม่มีเป้าหมายอื่นใดนอกจากการก้าวไปข้างหน้า การก้าวไปก่อน ผู้อื่น

ผลพวงที่ได้จากการยอมรับเงื่อนไขการให้คุณค่าตามระบบทุนนิยมก็คือ มนุษย์ แปลกแยกจากธรรมชาติของตัวเองจาก เพื่อนมนุษย์ จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ มนุษย์ถูก เปลี่ยนเป็นสินค้าที่จะต้องใช้ชีวิตให้เหมือนกับการลงทุนที่จะต้อง นำกำไรสูงสุดภายใต้เงื่อนไข ทางการตลาดที่ได้ กำหนดไว้ มนุษย์พยายามหาความปลอดภัยในการอยู่กันอย่างใกล้ชิด ใน กลุ่มคนที่ไม่มี ความแตกต่างทางความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ในขณะที่เดียวกันที่ทุกคน พยายามอยู่ใกล้คนอื่น ให้มากที่สุด แต่ทุกคนก็ มีความรู้สึกโดดเดี่ยว ไม่มั่นคง และกังวลอยู่ ลึกๆเนื่องจากไม่สามารถกำจัดความแปลกแยกที่ยัง คงมีอยู่ภายในได้ อย่างไรก็ตามความเจริญ ของสังคมได้สร้างเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้คนไม่รู้สึกลี้ภัยถึงความโดดเดี่ยวนี้อ เครื่องมือเหล่านี้ก็ได้แก่ งานประจำต่างๆ และกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน การที่ผู้คนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไป ทำภารกิจทั้งที่เป็นและไม่เป็นงาน ประจำช่วยให้ผู้คนไม่รู้สึกลี้ภัยถึงความต้องการพื้นฐานของ มนุษย์ที่เกิดจากความเข้าใจตนเอง และความต้องการที่จะมีชีวิต อยู่ในกลุ่มคนที่ เคารพซึ่งกัน และกัน พยายามเข้าใจความแตกต่างของกันและกัน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือและรับผิดชอบ โดย ปราศจากผลประโยชน์ตามเงื่อนไขการตลาด ผู้คนส่วนใหญ่เอาชนะความรู้สึกโดดเดี่ยว และ กังวลลึกๆเหล่านี้ด้วยการหา ความบันเทิงให้แก่ตัวเองในลักษณะต่างๆ เช่น การบริโภคแสลง เสี่ยงจากอุตสาหกรรมบันเทิง การสร้างความพึงพอใจให้แก่ ตนเองด้วยการซื้อสินค้าใหม่ๆ และแลกเปลี่ยนมันกับสิ่งอื่นๆต่อไป ผู้คนมีความสุขจากการหาความสนุกความสุขที่เกิดจาก การบริโภคสินค้า อาหาร เครื่องดื่ม บุหรี่ ผู้คน หนังสือ ภาพยนตร์ ดนตรี ฯลฯ ตกเป็นเหยื่อของ สื่อมวลชนและการโฆษณา พฤติกรรมของผู้บริโภคใน ระบบทุนนิยมถูกกำหนดให้มุ่งสู่การ

แลกเปลี่ยน รับ และบริโภคทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นวัตถุและ ไม่ใช่วัตถุ ทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแลกเปลี่ยนได้โดยผู้บริโภคเองก็ไม่ได้ตระหนักถึงอิทธิพลของปัจจัยรอบๆตัวที่กำหนดพฤติกรรมกรบริโภคของตนเอง แต่อย่างใด พฤติกรรมรักการบริโภคเหล่านี้ได้ฝังตัวอยู่ในผู้คน ทุกแห่ง ทุกสถานที่ในโลก สำหรับหนทางที่ผู้คนจะไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสบริโภคนิยมในสังคมปัจจุบันนั้นเป็นหนทางที่เป็นไปได้ค่อนข้างยาก โดยก่อนอื่นผู้คนอาจจะต้องหันมาตระหนักถึงภาวะการณ์ดำเนินชีวิตของตนเองว่ามีการใช้เวลาแรงงานและทรัพยากรอื่นๆ ในการหาความสุขจากการบริโภคอย่างไร และจำเป็นจะต้องใช้สติปัญญาในการบริโภคโดยไม่ให้ความสุขของชีวิต ต้องขึ้น อยู่กับปัจจัยภายนอกที่ดั่งหามาเสพและบริโภคเพียงอย่างเดียว การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่มุ่งสร้างสรรค์ชีวิต ที่ดีงามพึงตนเองได้ เป็นประโยชน์แก่สังคมนั้นน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมีโอกาสมหุคคิด พยายามเข้าใจธรรมชาติ และความต้องการของตนเองที่แท้จริง พยายามเข้าใจและให้ความสำคัญต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเท่าเทียมกับตนเอง แล้วจึงกำหนดวิถีชีวิตของตนเองไม่ให้อยู่ในวังวนของกระแสบริโภคนิยม ลดพฤติกรรมตามกระแสบริโภคนิยมลง ลดความต้องการที่จะแข่งขันเพื่อช่วงชิงสิ่งของและทรัพยากรต่างๆ และท้ายที่สุดหากผู้คนในโลกทุนนิยมทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริโภคอย่างมีสติ รักและเคารพสิทธิของมนุษย์อื่นๆ รักและเคารพ ธรรมชาติแล้ว โลกนี้ก็อาจเปลี่ยนเป็นโลกที่มีสันติสุขและน่าอยู่ขึ้นมากกว่า ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ใช้หลักการของระบบตลาดเสรีเป็นเหตุผลในการกำหนดระเบียบกติกาโลก เพื่อที่จะสามารถครอบครองเทคโนโลยีและวัตถุดิบ ในการผลิตเพื่อสร้างผลกำไรในตลาดโลกของประเทศตนขณะที่ประเทศ กำลังพัฒนาจะต้องเดินตามกระแสดังกล่าวในลักษณะที่ประเทศของตนมีระบบเศรษฐกิจเน้นการบริโภคที่ยังไม่อาจพึ่งตนเองได้คั่นัก

๔.๔.๒ ลัทธิบริโภคนิยมและผลกระทบ

สังคมปัจจุบันมีการกล่าวถึง ลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) มากขึ้น และกล่าวถึงบริโภคนิยมมักจะกล่าวในทางทำนองที่มองบริโภคนิยมอย่างเป็นปัญหา บางที่ถึงขนาดมองว่าบริโภคนิยมผิดบาปด้วย แต่แม้จะวิพากษ์วิจารณ์โจมตีอย่างไร วิธีชีวิตประจำของผู้คนส่วนใหญ่ก็อยู่ในวิถีชีวิตของบริโภคนิยม ปัญหาที่แท้จริงอาจไม่ใช่อยู่ที่ว่าบริโภคนิยมดีหรือไม่ดี แต่อยู่ที่ว่าบริโภคนิยมคือความเป็นจริงของวิถีชีวิต วิธีสังคมปัจจุบันและควรจะเผชิญความเป็นจริงนี้อย่างไร

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การบริโภคของมนุษย์^{๑๒} ซึ่งให้เห็นว่าการบริโภคเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์มนุษย์อาจบริโภคอาหารที่ได้ตามธรรมชาติ เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด แต่พอเริ่มยุคอารยธรรมนครรัฐ (ราว ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ปีมาแล้ว) เมื่อมนุษย์เริ่มทำการเกษตรกรรม เริ่มมีโครงการแบบ เม็กกะโปรเจ็คต์ ในยุคนั้น เช่น การสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ในอารยธรรมเมโสโปเตเมีย การก่อสร้างปิรามิดในอารยธรรมอียิปต์ การก่อสร้างกำแพงเมืองจีนในอารยธรรมจีน เป็นต้น วัฒนธรรมการบริโภควัตถุของมนุษย์ก็เริ่มขึ้น และการบริโภควัตถุกลายเป็นสัญลักษณ์ทางชนชั้น คนชั้นสูง เช่น กษัตริย์ ขุนนาง นักบวช คือ ผู้ครอบครองวัตถุหรูหราอลังการ เช่น ปราสาทราชวัง คลุหาสน์ ศาสนสถาน ที่แสดงถึงบุญญาภิบาล บารมี อำนาจ ความยิ่งใหญ่ ความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เกิดการปฏิวัติการผลิตตามแนวคิดของลัทธิทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับทุนและกำไร การบริโภคได้กลายเป็นนโยบายแห่งรัฐในระดับที่สำคัญพอๆ กับการผลิต เพราะเมื่อเน้นการผลิตเพื่อทุนและกำไร ก็ต้องมีกระบวนการกระตุ้นการบริโภคควบคู่กันไป การบริโภควัตถุที่เกินความจำเป็นพื้นฐาน หรือการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยหรูหราอลังการจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงของคนชั้นสูงอีกต่อไป แต่กระจายไปในหมู่คนชั้นกลางในเมือง และกลายเป็นความใฝ่ฝันของคนชั้นล่างของสังคม ความสะดวกสบายพร้อมทางวัตถุเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จและความสุขของชีวิต

การบริโภควัตถุได้กลายเป็นแบบแผนของสังคมและแบบแผนของชีวิตของคนทุกชนชั้นตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือยุคสมัยใหม่ (Modernity) เป็นต้นมา นั้นหมายถึง สังคมมนุษย์ได้ยกระดับเป็น สังคมบริโภค (Consumer Society) อย่างเต็มรูปแบบ ได้แก่วัสดุที่มีเป้าหมายและมีการจัดระเบียบที่เกิดขึ้นจากการบริโภค หรือมีการบริโภคเป็นแกนที่ถือว่า เรื่องปากเรื่องท้องเป็นสิ่งสำคัญ สังคมที่มีการบริโภคเป็นแกนจึงครอบคลุมไปถึงความนิยมในวัตถุหรือวัตถุนิยม (Materialism) มวลสมาชิกติดอยู่กับความอยากได้ อยากมี อยากครอบครองอยากเป็นเจ้าของ จะนำไปสู่การหลงใหลในตัวเอง ซึ่งการบริโภคในสถานะสมัยใหม่นั้นมีรากฐานมาจากการมีทางเลือก (Choice) ที่แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคไม่ถูกบังคับ ผู้บริโภคจึงดำรงอยู่ในฐานะองค์อธิปัตย์ (Consumer as Sovereign) ซึ่งแสดงเป็นเอกเทศในการตัดสินใจ และการกระทำที่ปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก^{๑๓} ในทางจริยศาสตร์มีแนวคิดทางปรัชญาที่

^{๑๒} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ผู้พรหมแดนความรู้เรื่องวัฒนธรรมบริโภคนิยม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

^{๑๓} ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ปฏิวัติบริโภค : จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งจำเป็น, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

สนับสนุนว่า การแสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุเป็นสิ่งดีงามสูงสุด หรือเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือสุขนิยม

เมื่อกล่าวถึง ลัทธิบริโภคนิยม โดยทั่วไปแล้วหมายถึง การที่ผู้คนมีพฤติกรรมที่ติดหรือหลงใหลในการบริโภคมามากเกินไป ผู้บริโภคจะหลงใหลและตกอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยมและการโฆษณา หรือบริโภคนิยมแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการบริโภคเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่อย่างดาษดื่นทุกแห่งหน ซึ่งต่างจากสมัยโบราณที่การบริโภควัตถุจำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ของสังคมชั้นสูง การบริโภคในสังคมบริโภคนิยม อาจจำแนกให้เห็นลักษณะเด่นชัดได้ ๓ ประการคือ^{๔๔}

๑. วิธีการดำเนินชีวิตคือวิธีการบริโภค เพราะการบริโภคแสดงถึงความเป็นเจ้าของ ฐานะหน้าตา ความน่าเชื่อถือ ความสำเร็จ และความสุข ทุกอย่างถูกทำให้เป็นสินค้า ทุกวันเราสัมผัสการโฆษณากระตุ้นให้อยากได้ใคร่มีสิ่งต่างๆ ที่ผลิตสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา

๒. รูปแบบการบริโภคคือการบริโภคเพื่อบริโภค เราไม่ได้บริโภคสินค้าหรือสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็น หรือความต้องการประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริง แต่บริโภคเพียงเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองไม่ตกยุค ไม่ตกเทรนด์ คนที่ไปดูคอนเสิร์ตหรือไปชมการแสดงดนตรีของนักร้องชั้นนำชาวต่างชาติที่มาแสดงในบ้านเราอาจไม่ได้ดูเฉพาะความซาบซึ้ง หรือฟังเพลงฝรั่งรู้เรื่องเป็นอย่างดี แต่อาจไปดูเพราะกลัวจะตกกระแสนิยม เราบริโภคสินค้าแบรนด์เนม (Brand name) แฟชั่นใหม่ๆ อาจไม่ใช่เพราะรู้จักเชื่อถือในคุณภาพของสินค้านั้นๆ แต่เพราะกลัวจะตกเทรนด์ หรือตกยุค และแม้แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาเราก็บริโภคศาสนาเพียงเพื่อได้บริโภค คือไม่ได้เข้าหาศาสนาเพื่อต้องการแก่นแท้ของศาสนาแต่เพื่อสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา แสวงหาวัตถุมงคล สมัยก่อนคนเราแสวงหาพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่สอนสิ่งที่ เป็นแก่นแท้ของศาสนา สมัยนี้คนแสวงหาพระที่เทศน์สนุกมุขกระจายฟังสบายๆ ฮาตลอดชั่วโมง แต่เสร็จแล้วถามว่าได้อะไร คำตอบคือได้มุขตลก คลายเครียด หรืออาจได้แง่คิดบางอย่างแถมมาด้วย แต่อาจบอกไม่ได้ว่าเป็นคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของศาสนาหรือเป็นเพียงทัศนคติส่วนตัวของพระผู้บรรยาย

๓. การบริโภคคือความพึงพอใจ ความปรารถนา และความรื่นรมย์ทางสุนทรียศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิตในสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย ในแง่นี้เราไม่ได้บริโภควัตถุที่ตัวคุณภาพของวัตถุนั้น แต่บริโภคคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่เราปรารถนาหรือพึงพอใจ เช่น เราไม่ได้มีโทรศัพท์มือถือเพื่อประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร แต่เพื่อแสดงความทันสมัย ความโก้หรู เรา

^{๔๔} ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง, ผศ.ดร. และคณะ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๕.

มีรถยนต์ มีบ้าน มีวัตถุต่างๆ เพื่อแสดงถึงความภูมิฐาน รสนิยม ความไม่น้อยหน้าหรือความเหนือกว่าคนอื่น กล่าวรวมๆ เราบริโภควัตถุหรือสินค้าต่างๆ ตามกระแสนิยมเพราะเชื่อว่าเป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมกับยุคสมัยไม่เชยหรือไม่น้อยหน้าใครๆ และเราก็ถูกกระตุ้นให้ปรารถนาสิ่งใหม่ๆ สินค้าใหม่ๆ การสร้าง สิ่งจำเป็นเทียม ใหม่ๆ รูปแบบความทันสมัยใหม่ๆ ผ่านสื่อโฆษณาชวนเชื่อทุกวัน

ดังนั้น ลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) จึงเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมสมัยใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทำให้มนุษย์มีความต้องการบริโภคมากขึ้น มนุษย์ที่อยู่ในฐานะของผู้บริโภคมักมีความต้องการมากขึ้น และเพื่อรักษาการขยายตัว การดำรงอยู่ของวิถีการผลิต ทำให้การตอบสนองต่อความต้องการในวัตถุของชีวิตมนุษย์ ให้กลายเป็นการบริโภคเพื่อแสวงหาความพึงพอใจผ่านวัตถุ ที่อยู่ในรูปแบบของสินค้าและการบริการที่มาจากแนวคิดในเรื่องลัทธิบริโภคนิยม จากแนวความคิดเรื่องลัทธิบริโภคนิยมซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมการณ์การบริโภคของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม ที่มีความซับซ้อนมากกว่าการทำความเข้าใจการบริโภคเฉพาะภายในบริบททางเศรษฐศาสตร์ เพราะกิจกรรมการบริโภคในปัจจุบันมิใช่เป็นการกระทำเพื่อตอบสนองแต่ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย หรือความต้องการที่มีเหตุมีผลบนพื้นฐานของความเข้าใจในทฤษฎีอรรถประโยชน์ (Utility) หรือ ทฤษฎีความพึงพอใจ (pleasure theory) เท่านั้น หากแต่จะต้องขยายความสนใจออกไปสู่การตอบสนองต่อความต้องการด้านอื่นของผู้บริโภคที่สลับซับซ้อนกว่าบนพื้นฐานของความเข้าใจในมิติต่างๆ อาทิ จิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) มานุษยวิทยา (Anthropology) สังคมวิทยา (Sociology) และสัตววิทยา (Sociology) การก้าวเข้ามามีบทบาทของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ทำให้พรมแดนของการแบ่งประเภทหรือระบบคุณค่าที่แตกต่างกันเริ่มจางลงและสูญหายไปที่สุดในที่สุด โดยที่กระบวนการทำให้สรรพสิ่งทุกประเภทกลายมาเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนกันได้ (Communization)

ผลกระทบของลัทธิบริโภคนิยม อันเกิดจากการบริโภคด้วยอำนาจตัณหา เช่น กินอาหารเพื่ออร่อยลิ้น หรือโก้เก๋อวดกัน ไม่มีขอบเขตโดยปริมาณและไม่ได้ผลเชิงคุณภาพจะเกิดผลร้ายทำลายคุณภาพชีวิต^{๙๕} ซึ่งได้กลายเป็นความเลวร้ายของการบริโภค ย่อมไม่ได้เกิดขึ้นเพราะวัตถุขาวของเครื่องใช้ต่างๆ สิ่งเหล่านั้นไม่ได้มีความเลวหรือ ดีในตัวเอง การบริโภคแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบและสายสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ กับวัตถุต่างๆ (material relation) ซึ่งในขณะเดียวกันการวิจารณ์กลับทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง

^{๙๕} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓๘.

เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานุษย์ต้องมีสายสัมพันธ์กับวัตถุ ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่จะไม่ให้มนุษย์สัมพันธ์กับวัตถุ กรอบความคิดศีลธรรมที่วิพากษ์สายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัตถุ จึงมีลักษณะโรแมนติคเป็นพื้นฐาน นอกจากนั้นดังที่ เดเนียล มิลเลอร์ (Daniel Miller) นักมานุษยวิทยาท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่าศีลธรรมและทฤษฎีกลับทำให้ผู้บริโภค ไม่มีความเป็นมนุษย์ ศีลธรรมทำให้ผู้บริโภคกลายเป็นคนหลงใหลในวัตถุ (Fetishism) และติดอยู่กับระบบของทุนนิยม การวิพากษ์ผู้บริโภคจึงเป็นเพียงเส้นทางของการวิพากษ์ระบบทุนนิยม^{๑๖} การบริโภคในสถานะที่ก่อให้เกิดความสับสนนี้จึงมีใช้กิจกรรมที่เป็นเครื่องมือ (Instruments) หรือวิถีทาง (Means) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ตามธรรมชาติอย่างที่เราเข้าใจกัน หากแต่ในระบบทุนนิยมได้ทำให้การบริโภคกลายเป็นกิจกรรมอันมีจุดมุ่งหมาย (Ends) ที่จำเป็นในตัวของมันเองไป การบริโภคในหลายๆ ส่วนไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับคุณค่าในการใช้ (Use value) หรือคุณค่าของการสนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงภายในตัวมนุษย์ (Alienated from our concrete real self) สินค้าและบริการที่ผลิตในปริมาณมากขึ้นในสังคมสมัยใหม่ในหลายส่วนจึงไม่มีคุณค่าในการบริโภคเพื่อเป้าหมายที่แท้จริง หากแต่ถูกผลิตขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความต้องการเทียมที่ถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้นอย่างไม่มีจุดหมาย ความไม่มีเหตุผล (Irrationality) จึงเป็นรากฐานของกิจกรรมของมนุษย์ในระบบทุนนิยม ดังนั้น ความแปลกแยก (Alienation) ภายในวิถีชีวิตของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคมปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ที่อยู่ในสถานะผู้บริโภค (Alienated Consumption) ควบคู่ไปกับการยอมรับในสภาพของความแปลกแยกในการทำงาน (Alienated work) ของมนุษย์ในสถานะของแรงงานภายใต้กระบวนการผลิตแบบทุนนิยม ผลิตวัตถุสำหรับบริโภคตามหน้าที่ของตนเองขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ยังได้ผลิตวิถีของการบริโภคของตนขึ้นมาอีกด้วยผู้บริโภคเองแล้ว ความต้องการของเขา (Consumers' Need) ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการควบคุมจัดการผ่านสื่อการโฆษณาของระบบสื่อสารมวลชนอันทันสมัยในสังคมของข่าวสารข้อมูล เพื่อเป็นหลักประกันว่าสินค้าและบริการที่ถูกผลิตขึ้นมาในระบบเศรษฐกิจจะต้องถูกบริโภคแม้ว่าสินค้านั้นอาจจะไม่ได้ถูกนำมาใช้สอยให้เกิดค่าแห่งการใช้ (Use Vale) ใดๆ ขึ้นเลยก็ตาม

บริโภคนิยมจึงเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกแห่งความอยากโดยครอบครองและควบคุมมวลชนไว้ภายใต้สัญญาแห่งเสรีภาพของการบริโภค เพราะในสังคมแห่งการบริโภคนี้กิจกรรมการบริโภคไม่ได้เป็นมรรคหรือหนทาง (Means) อันนำไปสู่เป้าหมาย (End)

^{๑๖} ชเนศ วงศ์ยานนาวา, ปฏิวัติบริโภค : จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งจำเป็น, ๒๕๔๘, หน้า

ที่มีคุณค่าใด ๆ ในระดับขั้นที่สูงขึ้น หากแต่กลับกลายมาเป็นกิจกรรมที่สร้างจุดจบและเป้าหมายในตนเองต่อเนื่องไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดโดยรากฐานแล้วปัญหาของสังคมบริโภคนิยมในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นบนฐานของกระบวนการปลูกปั่นความต้องการของมวลชนผู้บริโภคนั้น ดำเนินไปด้วยความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนตั้งแต่ต้นของมนุษยชาติที่เชื่อมั่นว่า มนุษย์เรามีอำนาจอันชอบธรรมและมีความสามารถที่จะเข้าไปควบคุมครอบครองและดูดซับเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติได้ตามความต้องการ ด้วยท่าทีของมนุษย์ต่อธรรมชาติแบบทรราช (Despotic Position) ซึ่งมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติว่าเป็นเสมือนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้า ทรราช (มนุษย์) กับบ่าว (โลกธรรมชาติ) ในมิติที่มนุษย์มิได้มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติ^{๑๑} การจัดการกับปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ของมนุษย์จึงออกมาในรูปของความพยายามจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัด เพื่อนำมาตอบสนองกับความต้องการของมนุษย์ที่เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมีอยู่อย่างไม่จำกัด นั่นคือการมองที่แบ่งแยกตนเองออกจากธรรมชาติและตั้งเอามนุษย์ให้เป็นจุดศูนย์กลางผลักดันให้เข้าไปเปลี่ยนแปลงแปรสภาพโลกธรรมชาติเพื่อมาตอบสนองต่อผลประโยชน์ของมนุษย์ ในขณะที่มีความเชื่อว่าความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดนั้นเป็นไปตามธรรมชาติจึงไม่ใช่ปัญหาที่จะต้องทำการแก้ไขให้ลดน้อยลง แต่กลับมีแนวโน้มที่ถูกกระตุ้นให้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง ด้วยเหตุนี้ปัญหาของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันจึงทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นกล่าวอย่างที่สุดแล้ว ความคิด ความเชื่อมั่นของมนุษย์เศรษฐกิจอันเกิดจากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ได้กลายเป็นพลังอันมหาศาล ที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก ส่งผลรวมสะสมขึ้นมากกระทบต่อการดำรงอยู่ของมวลชีวิตและสิ่งแวดล้อมอย่างเนืองอนันต์

จากสังคมธรรมชาติมาเป็นสังคมวัตถุนิยมเครื่องยนต์กลไกและสิ่งแปลกปลอมแปลกแยกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้ง เรื่อยมาพร้อมกับการเติบโตของระบบตลาดและลัทธิที่นิยมการแสวงหาวัตถุ แต่ในขณะเดียวกันเราก็พบว่าท่ามกลางความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี มนุษย์ยังคงอยู่ในสภาพที่เราเรียกว่า วิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณมากขึ้นทุกที ในขณะที่ ค่าของธุรกิจ เพิ่มสูงขึ้น ในทางตรงกันข้าม ค่าของความเป็นมนุษย์ กลับยังมีแนวโน้มลดลง ดังนั้น ท่ามกลางการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ เราจะพบแนวโน้มว่า มนุษย์จะเกิดความสับสนระหว่าง เป้าหมายชีวิต และหนทางที่นำไปสู่เป้าหมาย อาจเรียกได้ว่าเป็น มาตรการ หรือ เครื่องมือ ที่ทำให้มนุษย์บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้เราจะเห็นได้

^{๑๑} เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ก้านท์ มิลล์ ฮอบส์ ชาร์ต, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

อย่างชัดเจนว่า การผลิตและการบริโภค ได้กลายเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ไปแล้ว ทั้งๆที่ สองสิ่งนี้โดยพื้นฐานแล้วควรจะเป็นแค่เพียง ปัจจัย ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จึง พอสรุปได้ว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในยุคสมัยใหม่นี้ ไม่ได้รู้แล้วว่าเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตคืออะไร? มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? มนุษย์รู้อย่างเดียวนคือ ต้องทำการผลิต ต้องบริโภคสินค้าต้องการ สะสมวัตถุและทรัพย์สินสมบัติ ถ้าหาก นักปรัชญา กลับมามีชีวิตอยู่ในยุคนี้เขาอาจกล่าวว่า “ฉัน ผลิต ฉันขาย ฉันซื้อ ดังนั้น ฉันจึงมีอยู่” ในเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ไม่ได้ขบคิดเรื่องของปรัชญา ชีวิตเท่าไรนัก ศาสตร์นี้มุ่งสอนแต่เพียงว่า ทำอย่างไรเราจึงจะบรรลุความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ สภาพของทรัพยากรที่ขาดแคลนเศรษฐศาสตร์ที่เราเรียนและสอนกันในมหาวิทยาลัยยังคงอยู่ ในประเพณีของประโยชน์นิยม (ethics of utilitarian philosophy) ตามแนวคิดนี้ ความสุขของ มนุษย์จะมีขึ้นได้ก็ต่ออาศัยการครอบครองวัตถุ ปัจเจกชนแต่ละคนเท่านั้นจะบอกได้ว่า เขา จะต้องทำอะไรบ้างจึงจะพบกับความสุข การแสวงหาวัตถุ ความมั่งคั่ง ทรัพย์สินสมบัติต่างๆได้ กลายเป็นค่านิยมหลัก ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ การนึกถึงผลประโยชน์ของตนเอง เป็นกลไกสำคัญที่จะสร้างความเจริญให้กับปัจเจกชนและ สังคมทั้งหมดการที่เศรษฐศาสตร์ไม่ให้ความสนใจเรื่อง ชีวิต นับเป็นจุดอ่อนที่สุดในพัฒนาการ ของระบบเศรษฐกิจสังคม เมื่อมนุษย์ไม่มีความสำนึกว่า เขากำลังทำอะไร เพื่ออะไร ทำไม มนุษย์ยอมหลงทางมนุษย์ไม่อาจควบคุมตนเองให้เดินไปในหนทางที่ถูกต้องได้ มนุษย์ต้องการ ควบคุมสิ่งของวัตถุ ทรัพย์สินสมบัติและต้องการควบคุมมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์มีอำนาจที่จะทำสิ่ง เหล่านั้นได้แต่ไร้อำนาจที่จะควบคุมชะตากรรมของตนเองนี่คือโรคภัยของสังคมสมัยใหม่ ซึ่ง เป็นสังคมที่เต็มไปด้วย ความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่จิตใจมนุษย์เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ใน ขณะเดียวกัน ก็ยังมีมนุษย์กลุ่มหนึ่งพยายามครอบงำและเอารัดเอาเปรียบมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่ง เป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความยากไร้ทางวัตถุ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลาย รูปแบบ ซึ่งภาวะเช่นนี้ก็คือ ความเป็นจริงของระบบเศรษฐกิจที่ไม่มีมนุษยธรรมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม สังคมหนึ่งซึ่งอริสโตเติล ได้กล่าวไว้หลายพันปีมาแล้ว และนักเศรษฐศาสตร์ สมัยใหม่คงจะไม่วิพากษ์เลย คือ เราอย่าลืมนะว่า หลักพื้นฐานข้อแรกเกี่ยวกับความสุขสมบูรณ์ของ มนุษย์ คือ เราต้องทำงานเศรษฐกิจเพื่อดำรงอยู่แล้วก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนมีคุณธรรม “เศรษฐกิจกับคุณธรรม” เป็นของคู่กันอย่างแยกไม่ออกเลยปรัชญาการจัดการเศรษฐกิจ สมัยใหม่ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของปัจเจกชนนิยมและการสะสมวัตถุแบบแข่งขันกัน (Competitive accumulation) ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อสังคมเป็นอย่างมาก

ดังนั้น การบริโภคซึ่งเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ และตั้งแต่ยุคสมัยใหม่เป็นต้นมา การ บริโภคได้กลายเป็นแบบแผนของสังคมและแบบแผนของการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล

สังคมที่เน้นการผลิตด้วยต้นทุนขนาดใหญ่และกำไรมหาศาล จำเป็นต้องกระตุ้นการบริโภคในทุกรูปแบบเพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมบริโภคนิยมหรือรูปแบบวิถีชีวิตที่สะดวกสบายพร้อมด้วยวัตถุ การครอบครองหรือความเป็นเจ้าของวัตถุเป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จของชีวิต แต่มีผลกระทบที่เป็นปัญหาคือ^{๔๔}

๑. นิสัยที่ติดบริโภคนิยม หรือความเป็นนักบริโภคของประชากรไม่ใช่ปัจจัยชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศ เพราะประเทศที่เจริญแล้วมีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เช่น เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการสร้างนักผลิตผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ พัฒนาปัจจัยการผลิตด้านการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ผู้คนที่มึนนิสัยรักการทำงานและทำงานหนัก ในสังคมมีการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมทางการศึกษาการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ การพัฒนาสวัสดิการ แม้ต่อมาจะเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial Society) เป็นสังคมข้อมูลข่าวสารหรือสังคมบริโภคเต็มรูปแบบ แต่เทคโนโลยี ประสิทธิภาพการผลิตและการจัดการด้านต่างๆ ก็พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนสังคมไทยมีลักษณะผสมผสานทั้งความเป็นสังคมเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และสังคมบริโภค แต่ยังพึ่งพาการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ไม่ได้สร้างนักผลิต นิสัยรักการทำงานหนัก อย่างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงมากเท่าที่ควร แต่เรามีนักบริโภคเต็มไปหมด มีการนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือยด้วยต้นทุนมหาศาล มีนักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนตอบสนองความต้องการบริโภคของคนไทยทั่วภูมิภาคของประเทศ ความเป็นนักบริโภคของคนไทยที่ไม่ผ่านขั้นตอนการเป็นนักผลิต และการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการผลิตได้ด้วยตนเองและการสร้างรัฐสวัสดิการ จึงไม่ใช่พฤติกรรมที่สนับสนุนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน

๒. การติดความสะดวกสบายทำให้อ่อนแอ ความพร้อมพร้อมทางวัตถุในแง่หนึ่งเป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้เกิดความสะดวกสบายและความสุข แต่ถ้าติดความสะดวกสบายและการบริโภคมากเกินไปจะทำให้คนอ่อนแอ รักสนุก รักสบาย ไม่รักการขวนขวายใฝ่รู้และทำงานหนัก ไม่รักการคิดค้นและการผลิตซึ่งเป็นบุคลิกภาพหรือลักษณะนิสัยพื้นฐานของชีวิตที่ประสบผลสำเร็จและสังคมที่ก้าวหน้า

๓. การติดนิสัยบริโภคเพื่อบริโภคทำให้ชีวิตกลวงเปล่า การวิ่งตามกระแสค่านิยมฟุ้งเฟ้อ สินค้าแบรนด์เนม (Brand name) การติดบริโภคภาพลักษณ์ (image) คุณค่าเทียมหรือ

^{๔๔} ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง, ผศ.ดร.,และคณะ. จริยศาสตร์. หน้า ๑๗๖.

ความจริงเทียม ทำให้ชีวิตกลวงเปล่า ต้องวิ่งหาวัตถุภายนอกมาเพื่อเติมเต็มให้กับความกลวงเปล่าของชีวิตอยู่ตลอดเวลา การไม่มีหรือมีไม่ทันเพื่อนกลายเป็นเสมือนความผิดบาปหรือน่าละอาย เป็นปมด้อย เพื่อที่จะมีให้ทันเพื่อน หรือปรับตัวเข้ากับเพื่อน ได้อย่างมีหน้ามีตาหรือได้รับการยอมรับ จึงพยายามทำทุกวิถีทางแม้จะถูกหรือผิดก็ตาม ดังที่เป็นข่าว ว่ามีการขายตัวเพื่อหาเงินซื้อเสื้อผ้าตามแฟชั่น โทรศัพท์มือถือ และสินค้าแบรนด์เนม (Brand name)

๔. พฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีอย่างขาดสติ คือ ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น คอมพิวเตอร์เพื่อแสวงหาความรู้และปัญญา แต่บริโภคความบันเทิง บริโภคข้อมูลขยะหรือข้อมูลที่เป็นความมอมเมา ทำให้เกิดปัญหาการติดเกม ติดเว็บไซต์ลามกอนาจาร ความรุนแรง เกิดสังคมในโลกไซเบอร์ที่ก่อพิษภัยนำไปสู่ปัญหาการล่อลวงทางเพศ และปัญหาอื่นๆ ซึ่งเกินกำลังที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะควบคุมได้

๔.๔.๓ ลัทธิสุขนิยมและผลกระทบ

ลัทธิสุขนิยม^{๙๕} (Hedonism) เป็นลัทธิที่บูชาความสุข ถือว่าความสุขสบายเป็นสิ่งที่ดีสุดของมนุษย์หรือเป็นสิ่งที่มีความหมายเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น ส่วนสิ่งอื่นที่เราเห็นว่าเป็นสิ่งดี เช่น กันนั้น มันเป็นสิ่งดีเพราะมันสามารถนำเราไปสู่ความสุขได้ ถ้าสิ่งนั้น ไม่สามารถนำเราไปสู่ความสุขได้หรือกลับนำเราไปสู่ความทุกข์จะเรียกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ความสุขเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษย์ทุกคน ชื่อเสียง เกียรติยศ เงิน ความมั่งคั่ง เป็นสิ่งที่ดีมีค่า แต่ค่าของมันยังน้อยกว่าความสุข การที่คนเราต้องการสิ่งต่าง เช่น ข้าราชการต้องการยศ ชั้นตำแหน่ง หม่อมสาวต้องการรถยนต์ นักเขียนต้องการให้งานของเขาได้รับการตีพิมพ์ คนชราต้องการให้มีสุขภาพดี ความต้องการเหล่านี้สุดท้ายไปลงที่ความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการเป็นจุดสุดท้าย เป็นเป้าหมายของชีวิตของมนุษย์ทุกคน

มนุษย์กระทำทุกสิ่งก็เพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ยากและให้ได้มาซึ่งความสุขสบาย ดังนั้น ความสุขสบายจึงเป็นจุดหมายอย่างเดียวของชีวิต ที่คนเราทำอะไรอยู่ทุกวันนี้เพราะไม่ยอมมีทุกข์ ทำเพราะต้องการมีความสุขอันเป็นจุดหมายของชีวิต สุขนิยมถือว่าการพ้นจากความทุกข์ยากไปสู่ความสงบสุข ความสบายเป็นสุขสุดยอดของความปรารถนาของมนุษย์ พวกสุขนิยมเชื่อว่า ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็แล้วแต่ จะหนีไม่พ้นความสุขสบายเป็นจุดหมายปลายทาง คนบางคนอาจหลอกตัวเอง คือคิดว่า การที่ตนกำลังทำสิ่งหนึ่งอยู่ในปัจจุบันเพราะใจรักไม่ใช่เพราะความสุขสบาย ชาวสุขนิยมบอกว่า นั่นเป็นเพราะวิเคราะห์และสืบสาวไปยังไม่ตลอด ถ้า

^{๙๕} สติติ วงศ์สุวรรณ, รศ. ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

พิจารณาให้ถึถ้วนแล้วเราไม่สามารถหนีพ้นสิ่ง ๒ สิ่ง คือ การปลอดจากความเจ็บปวด และการได้มาซึ่งความสุข

ลัทธิสุขนิยม (Hedonism) ถือว่าความสุขสบาย (pleasure) เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรแสวงหา ไม่มีอะไรอื่นนอกจากความสุขสบายของชีวิตที่มนุษย์ต้องการ การกระทำที่ทำให้ความสุขนั้น บางทีมันไม่ใช่ความสุขที่บริสุทธิ์ แต่เจอความลำบากอยู่ด้วย เรื่องนี้ลัทธิจารวากได้แสดงความเห็นว่า จุดหมายเพียงอย่างเดียวของมนุษย์คือ ความสุขที่ได้จากความพอใจทางประสาทสัมผัส ไม่ควรกล่าวว่า ความสุขมีใช้จุดหมายเพียงเพราะว่ามีความทุกข์เจือปนอยู่ เราน่าจะฉลาดพอที่จะหาความสุขที่บริสุทธิ์เท่าที่จะมากได้และหลีกเลี่ยงความทุกข์ที่จะตามมา จุดคนที่ยากกินปลา ก็ต้องนำปลามาทั้งตัวพร้อมทั้งครีบและก้างแล้วเลือกกินส่วนที่พอใจหรือจุดคนที่อยากกินข้าวก็ต้องนำข้าวมาทั้งรวงและฟางเลือกสรรส่วนที่กินได้จนพอใจ จงอย่าให้การกลัวความทุกข์มาขัดขวางการหาความสุข และการกระทำทุกอย่างในชีวิตประจำวันก็เพื่อความสุขสบาย

พวกสุขนิยม เห็นว่าสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตมนุษย์คือความสุข สิ่งอื่นถ้าพอจะถือว่ามีค่าก็เพราะสิ่งนั้นพาความสุขมาให้เท่านั้น^{๒๐} นักปรัชญากลุ่มนี้มีหลายคน อาทิ

มิลล์ (John Stuart Mill) กล่าวว่า ความพอใจของสัตว์ไม่อาจสนองความสุขของมนุษย์ได้ มนุษย์มีสมรรถนะที่มีระดับสูงกว่าความพอใจของสัตว์และเมื่อได้ใช้สมรรถนะเหล่านี้ครั้งหนึ่งแล้วก็จะไม่ถือว่าสิ่งใดมีความสุขนอกจากสิ่งนั้น จะสนองความต้องการพอใจของสมรรถนะเหล่านั้น มิลล์เห็นว่า มนุษย์กับสัตว์มีความสุขบางอย่างที่มีได้เหมือนกัน เช่น การกิน การนอน แต่มนุษย์สามารถรู้ความสุขบางอย่างที่สัตว์มีไม่ได้ เช่น ความสุขจากความสงบใจ ความสุขจากความไม่เห็นแก่ตัว ถ้ามนุษย์เคยรู้รสความสุขแบบหลังนี้ก็จะไม่ต้องการความสุขแบบแรก เช่น ถ้ามนุษย์ได้พบความสุขจากความสงบใจแล้วเขาจะไม่กลับไปหาความสุขจากความวุ่นวาย มิลล์เห็นว่า ความสุขทางใจสูงกว่าความสุขทางกาย เพราะความสุขทางใจปลอดภัยกว่า ราคาเขากว่า หาได้ง่ายกว่า^{๒๑}

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิทยาคนสำคัญได้กล่าวไว้ว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มีจุดหมายที่การแสวงหาความสุขสบาย มนุษย์ต้องการได้รับความสุขสบายและดำรงมันไว้ การแสวงหานี้มีสองด้าน บวกและลบ ด้านหนึ่งมนุษย์แสวงหาสภาพที่

^{๒๐} บุญมี แท่นแก้ว, ผศ., และสถาพร มาลีเวทวงศ์. **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐), หน้า ๕๒.

^{๒๑} สติต วงศ์สวรรค์, รศ. **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๑๔๒.

ปราศจากความเจ็บปวดและความทุกข์ อีกด้านหนึ่งเขาแสวงหาความรู้สึกที่สุขสบาย^{๒๒} สุขนิยมเชื่อว่าอะไรก็ตามเป็นไปได้เลยที่จะไม่มีความสุขสบายเป็นจุดหมายปลายทาง ซึ่งบางคนกำลังหลอกตนเอง คือ คิดว่าการที่ตนกำลังทำสิ่งนั้นอยู่เพราะมีใจรัก ไม่ใช่เพราะความสุขสบาย แต่ถ้าพิจารณาแล้วไม่สามารถหนีพ้นสิ่ง ๒ สิ่งคือ การปลอดจากความเจ็บปวดและการได้มาซึ่งความสุข

เจเรมี เบ็นธัม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาได้กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติได้จัดให้มนุษย์อยู่ภายใต้บังคับของนายที่มีอำนาจเต็มสองคน คือ ความเจ็บปวดและความสุขสบาย เพื่อสิ่งทั้งสองนี้เท่านั้นที่เราจะกล่าวได้ว่าอะไรที่เราควรทำและอะไรที่เราจะทำได้ มันควบคุมสิ่งที่เราทำทั้งหมด สิ่งที่เราคิดทั้งหมด ความพยายามที่จะหลุดพ้นจากอำนาจของมันกลับแสดงให้เห็นและยืนยันความมีอยู่ของมัน โดยคำพูดของมนุษย์อาจสร้างทำเป็นหนีจากอำนาจของมัน แต่โดยความเป็นจริงเขาอยู่ใต้อำนาจของมันตลอดเวลา^{๒๓}

อริสตีปโปส (Aristippus) เห็นว่าสิ่งดีทุกสิ่งตัดสินกันที่ความสุขและยิ่งกว่านั้นต้องเป็นความสุขที่กำลังได้รับอยู่ในขณะนั้นซึ่งถือว่าเป็นความสุขที่มีค่ามากกว่าความสุขในความทรงจำหรือความสุขที่คาดหมายไว้ ความสุขในอดีตหรือในอนาคตเป็นสิ่งที่เลื่อนลอยเมื่อเทียบกับความสุขของชีวิตในขณะนี้ ความดีทางศีลธรรมไม่ได้อยู่รวมกับผลของความสุขในอดีต หรือการคาดหมายความสุขในอนาคต กล่าวคือ เราพึงแสวงหาความสุข หรือความพึงพอใจให้มากที่สุดในขณะที่หรือในวันนี้เมื่อมีโอกาส เพราะวันพรุ่งนี้เราอาจไม่มีโอกาสหาความสุขแล้วก็ได้

ดังนั้น ความสบายคือสิ่งเดียวที่ควรแสวงหา สำหรับความสุขสบายเขาหมายถึงความสุขทางกายหรือความสุขทางประสาทสัมผัส ซึ่งเขาเห็นว่าน่าพึงปรารถนากว่าหรือมีค่ากว่าความสุขทางใจ กล่าวคือ สุขจากการรับประทานอาหารที่ดี ดื่มเหล้าที่รสชาติดูกปาก และการแสวงหาความสุขทางเพศ สิ่งเหล่านี้ดีกว่า มีค่ากว่าความสุขที่เกิดจากความเข้าใจด้วยปัญญา หรือความสุขที่เกิดจากการชื่นชมความงามทางศิลปะ อริสตีปโปส (Aristippus) ให้ความสำคัญความสุขทางกายมากกว่าความสุขทางใจ เพราะจุดหมายของชีวิตคือการรู้จักหาความสุขอย่างฉลาด คนที่ฉลาดคือคนที่รู้จักฉวยโอกาสหาความบันเทิงให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นอะไรเกิดขึ้นคนฉลาดรู้จักสรรหาความบันเทิงใส่ตัวเสมอ เหมือนฝูงผึ้งรู้จักดูดน้ำหวานจาก

^{๒๒} วิทย์ วิศทเวทย์, ศ.ดร., จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๑.

^{๒๓} วิทย์ วิศทเวทย์, ศ.ดร., ปรัชญาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๓.

ดอกไม้ขม ทุกวันเวลาที่ผ่านไปจะเป็นงานสมโภชเสมอสำหรับคนรู้จักใช้โอกาส^{๒๔} เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีคำวิจารณ์ว่า ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่จะทำให้มนุษย์ไม่แตกต่างอะไรจากสัตว์ที่เข้าถึงได้แต่ความสุข ทางประสาทสัมผัส จัดได้ว่าเป็นการแสวงหาความสุขเพียงด้านเดียว จึงมีนักปรัชญากลุ่มเดียวกันนี้ที่หันมาให้ความสำคัญความสุขทางด้านจิตใจมากกว่าความสุขทางกาย

เอพิคิวรัส (Epicurus) คำสอนของลัทธินี้มีลักษณะเป็นสสารนิยม (Materialism) ที่เชื่อว่าสสารเท่านั้นที่เป็นจริงวิญญานของมนุษย์ก็มีลักษณะเป็นสสารจึงมีความแตกดับเช่นเดียวกับสสารไม่มีโลกหน้าที่มนุษย์จะได้รับการพิจารณาความดีความชั่วขณะยังมีชีวิตอยู่ จึงควรแสวงหาความสุขให้แก่ตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ความดีความชั่วที่คนเชื่อกันเป็นสิ่งสมมติ สิ่งที่เป็นจริงก็คือความสุขและความทุกข์ที่มนุษย์ได้รู้จักและประสบในชีวิตประจำวัน จากคำกล่าวที่ว่า จงกินดื่มและหาความสำราญเสียเพราะพรุ่งนี้ก็ตายแล้ว (Let us, drink, and be merry for tomorrow we die) ทำให้มีผู้เข้าใจผิดคิดว่าเอพิคิวรัสสอนให้มนุษย์มัวเมาในความสุขซึ่งจริง ๆ แล้วเขาไม่ได้สอนเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะเขาสอนให้มนุษย์ดำเนินทางสายกลาง ด้วยเห็นว่าถ้ามนุษย์มัวเมาในความสุข ไม่ดำเนินทางสายกลางจะเป็นทุกข์ได้^{๒๕} ตามทัศนะของเอพิคิวรัส ความสุขมี ๒ อย่าง คือ ความสุขทางผัสสะทางกายและความสุขที่เกิดจากความสงบอันเป็นความสุขทางใจความสุขทางใจมีความสำคัญมากกว่าความสุขทางกาย เพราะบริสุทธิ์กว่าในขณะที่ความสุขทางกายมักเจือปนด้วยความทุกข์เสมอจึงไม่บริสุทธิ์ การแสวงหาความสุขเกิดจากแรงปรารถนา ๓ ประการคือ

(๑) ความอยากที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็น เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้มนุษย์จะหลีกเลี่ยงมิได้ จำเป็นต้องแสวงหา ความสุขไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ แต่อาหารแพงๆ และเครื่องนุ่งห่มสวยๆ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น

(๒) แรงปรารถนาที่เป็นไปตามธรรมชาติแต่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิต เช่น ความต้องการทางเพศ ความอยากประเภทนี้ควรดำเนินสายกลาง

(๓) ความต้องการที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์ เช่น ของฟุ่มเฟือยต่างๆ ชื่อเสียงเกียรติยศ ความหรูหรา สิ่งเหล่านี้ควรละเว้น

เอพิคิวรัส (Epicurus) คิดว่า ชีวิตที่ประเสริฐคือชีวิตที่อยู่อย่างง่ายๆ สงบไม่ใช่ชีวิตที่ทะเยอทะยานใฝ่ฝัน และมีเกียรติในสังคม สิ่งเหล่านี้มีแต่จะบั่นทอนความสุขของมนุษย์

^{๒๔} สติติ วงศ์สุวรรณ, รศ. ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๑๔๔.

^{๒๕} สุจิตรา รัตนัน, ปรัชญาเบื้องต้น, ๒๕๓๒, หน้า ๖๕-๖๐.

เพราะจะเป็นนายบังคับให้มนุษย์ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ คนเราไม่ควรตกเป็นทาสของอะไร
ฉะนั้นคนควรปลีกตัวออกจากสังคม ไม่ควรไปรับผิดชอบอะไรในสังคม เพราะจะเป็นภาวะทำให้ขาดความเป็นอิสระ มีแต่ความกังวลใจ^{๒๖} เขาเห็นว่ามนุษย์ควรใช้ความรอบคอบ การมอง
การณ์ไกลจากการใช้ปัญญา (wisdom) ในการแสวงหาความสุข

แนวคิดของนักปรัชญากลุ่มนี้ มีลักษณะโดยทั่วไป ดังนี้

(๑) ความสุขทางกายคือสิ่งที่ดีที่สุด

(๒) ความสุขจบในตัวเอง ไม่เป็นวิถีนำไปสู่สิ่งอื่นอีก

(๓) ความสุขคือสิ่งที่มนุษย์แสวงหา

(๔) การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรม เพื่อเป็นวิถีให้ได้มาซึ่งความสุข

ผลกระทบในทางตรงกันข้ามกับความสุข หมายถึงการเป็นอิสระจากความโลภ
หรือความอยาก ความโกรธ และความหลงหรือความเขลา การปลดปล่อยสูงสุดสำหรับ
มนุษยชาติทั้งหลายคือ การเป็นอิสระจากอกุศล บุคคลทั่วไปไม่สามารถปลดปล่อยตัวเองออก
จากกิเลสได้เนื่องจากขาดความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ที่สำคัญและสูงกว่าความรู้อื่นทั้งปวงคือ การรู้
ว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน ถ้าไม่มีตัวตนก็จะไม่มีใครเห็นแก่ตัว ไม่มีใครมีความเศร้าโศก ตาม
หลักของพุทธศาสนา มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดพิเศษที่สามารถพัฒนาตนไปสู่จุดหมายที่สูงสุด
ได้ เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ กล่าวคือ มีความสามารถในการเรียนรู้ และการ
พัฒนาสิ่งที่เรียกว่าขั้นทั้งห้า^{๒๗} อัตราการพัฒนาของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป แต่ทุกคนก็
สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัด เนื่องจากสิ่งนี้เป็นคุณภาพที่สำคัญของบุคคล มี
เหตุผลเพียงสิ่งเดียวที่ทำให้บุคคลประพฤติดีหรือกระทำแตกต่างกันไป นั่นคือความรู้ ถ้ามนุษย์มี
ความรู้เพียงพอ เขาจะตอบสนองแตกต่างกันไป การแก้ไขที่เหมาะสม คือ การสร้างความรู้
ให้เกิดขึ้น การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดในศาสนาพุทธ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นจริง
หรือการได้รับคำชี้แนะที่ดีจากกัลยาณมิตร ซึ่งอาจจะเป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เพื่อน ญาติ
มิตรหรือบัณฑิตทั้งหลาย ซึ่งมีความหวังดีต่อทุกคน ทั้งหมดคือคำสอนพื้นฐานของศาสนา
พุทธ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับอรรถประโยชน์สูงสุดมากที่สุด
แนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเกี่ยวกับการแสวงหาความพึงพอใจสูงสุดและ
หลีกเลี่ยงจากความเจ็บปวดต่าง ๆ เป็นความคิดที่ตื้นเขิน ไม่สามารถเข้าถึงธรรมชาติที่เป็น
แกนกลางของมนุษย์ได้ แนวคิดของศาสนาพุทธที่ว่ามนุษย์ควรปลดปล่อยตนเองออกจาก

^{๒๖} วิทย์ วิศทเวทย์, ศ.ดร., จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๓๖.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

ความทุกข์ทั้งหลายเพื่อบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงเป็นแนวคิดที่สูงส่งกว่า สาเหตุของความทุกข์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์มากที่สุดคือความอยากหรือความโลภ แนวความคิดเกี่ยวกับความสุขในทัศนะของศาสนาพุทธไม่เหมือนกับความสุขในทัศนะของชาวตะวันตก ซึ่งมีความหมายในขอบเขตที่กว้าง ดังที่ได้เสนอมาก่อนหน้านี้ เช่น ความสนุกสนาน ความปีติยินดี ความพึงพอใจ ความหลงใหล และความรัก นำประหลาดใจอยู่บ้างเล็กน้อยที่แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ได้ได้รับการตรวจสอบอย่างเพียงพอในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก^{๒๘}

จากลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยม และสุขนิยมดังกล่าว เป็นความจริงในสังคมที่คนทั้งหลายมุ่งแสวงหาสิ่งดังกล่าว เพราะเป็นสิ่งที่เห็นจับต้องสัมผัสได้ และตอบสนองความต้องการของคนได้ ทำให้คนตกอยู่ภายใต้ในระบบดังกล่าว ตามทฤษฎีในอภิปรัชญาปรัชญาจารย์กล่าวถึงความจริงสูงสุดว่าวัตถุเท่านั้นเป็นความจริงสูงสุด เพราะสามารถสัมผัสได้และรับรู้ได้ทางผัสสะเรียกว่าลัทธิวัตถุนิยม เพราะมีทฤษฎีว่า โลกหรือชีวิตเป็นผลผลิตของวัตถุธาตุ เพราะเกิดขึ้นจากการรวมตัวของวัตถุธาตุ ๔ อย่าง กล่าวคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ประกอบเข้ากันได้อย่างถูกต้องจึงเกิดขึ้นเป็นคนหรือเป็นสิ่งของต่างๆ แต่เมื่อใดวัตถุธาตุทั้ง ๔ แยกออกจากกัน เมื่อนั้นโลกหรือชีวิตก็ดับแตกสลายไปสู่ธาตุเดิมของคน

ปรัชญาจารย์ถือว่าความรู้ทางประจักษ์ประมาณเท่านั้นเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะจะต้องรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นจึงเป็นความรู้แท้ที่ถูกต้อง การรับรู้ทางอื่นไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องเชื่อถือไม่ได้ ลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยม สุขนิยม เป็นความรู้เชิงประจักษ์ประมาณ เพราะเกิดขึ้นจริงและนำมาใช้ได้จริงรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบความรู้ประเภทนี้ ตามความเป็นจริงลัทธิดังกล่าวเป็นความรู้ที่สามารถสัมผัสได้โดยตรงและทางอ้อม กล่าวคือ โดยตรงเป็นความประจักษ์ที่คนต้องการแสวงหาเพื่อสนองแก่ตนเอง และทางอ้อมเป็นผลที่เกิดทำให้คนทั้งหลายได้รู้ความเป็นระบบลัทธิดังกล่าวและปรับตัวให้เข้ากับระบบนั้น แต่โดยรวมแล้วทุกคนส่วนมากมีความต้องการในลัทธินี้เพราะเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกสบาย

ปรัชญาจารย์กล่าวว่า ความทรงอยู่ของเบญจขันธ์เจ็ดด้วยความทุกข์และความสุข ทุกคนควรบรรเทาความทุกข์และความเจ็บปวดให้น้อยลง แสวงหาความสุขความเพลิดเพลินให้มากที่สุด การที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ ความเจ็บปวดได้อย่างสิ้นเชิง คือ ความตายเท่านั้น จุดหมายปลายทางของมนุษย์ คือ แสวงหาความสุขความเพลิดเพลินให้มากที่สุด

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘),

ชีวิตนี้ ปัจจุบันนี้ และขณะนี้ ดังคำกล่าว จงกิน จงดื่มและหาความสุขสนุกสนาน จึงเป็นการบริโภคที่ทำให้คนผู้ที่แสวงหาเกิดความสุขในขณะที่ยังมีชีวิต ในการแสวงหาตามลัทธินี้เป็น การแสวงหาเพื่อสนองความต้องการของตน มิได้คำนึงถึงผลที่ไม่ดีจะเกิดขึ้นในสังคม เป็นการนึกถึงตนหรือให้ความสำคัญแก่ตนมากกว่าสิ่งอื่น ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับทุกคนคือ คนขาดจิตสำนึกในศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นอวดตาสูงเห็นแก่ตนและยึดถือประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ได้นึกถึงคนอื่น

๔.๕ สรุป

ลัทธิจารวากกล่าวถึงเป็นความจริงที่เสมอกันของสรรพสิ่งทั้งหลาย คือ วัตถุธาตุ ทั้งสี่ที่มาประกอบรวมกันเป็นสิ่งมีชีวิตและเป็นสิ่งไม่มีชีวิตต่อเมื่อแตกสลายไปจึงกลับเป็นวัตถุ ธาตุตามสภาพเดิมของตน อภิปรัชญาพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงความจริงเป็นสองลักษณะ คือความจริงอย่างสมมติ เป็นความจริงที่ถูกบัญญัติขึ้นซึ่งกล่าวว่าเป็นความจริงในส่วนของโลกียวิสัย และความจริงโดยปรมาตม์ เป็นความจริงแท้ที่เป็นความจริงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่และไม่มีสิ่งที่จะต้านทานการเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ได้ เป็นความจริงที่เป็นโลกุตตระ ลัทธิปรัชญาจารวากกล่าวถึงความรู้ของโลกียวิสัยหมายถึงความรู้ที่รับรู้ได้เพียงทางประสาทสัมผัสเท่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ต่อสิ่งที่เข้ามากระทบเพียงภายนอก ลัทธิจารวากจึงปฏิเสธการรับรู้ที่ เกิดขึ้นทางจิต การที่มิได้รับรู้ถึงจิตซึ่งเป็นตัวกำหนดความรู้ที่แท้จริงนั้น จึงทำให้ลัทธิจารวากปฏิเสธคุณค่าทางจิต และมุ่งแสวงหาแต่ความสุขสบายในปัจจุบันโดยไม่ได้ต้องคิดถึงวันพรุ่งนี้ ลัทธิจารวากเป็นปรัชญาที่กล่าวถึงวัตถุ และให้ความสำคัญแก่วัตถุ

ความคิดเรื่องวัตถุนิยมของปรัชญานี้เป็นเรื่องของพวกวัตถุนิยมที่ไม่มีความเชื่อถือในคัมภีร์พระเวทอย่างที่ว่าพวกพราหมณ์นำมากล่าวอ้าง ได้ยอมรับนับถือว่าวัตถุ หรือสสารเท่านั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริง สามารถที่จะสัมผัสจับต้องได้ แม้จิตซึ่งเป็นตัวรู้นั้นเป็นคุณภาพที่เกิดขึ้นเพราะการรวมตัวของวัตถุธาตุทั้งสี่ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของสสารหรือเป็นวัตถุ ส่วนพวกจิตนิยมก็ถือว่าจิตหรือวิญญาณเท่านั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริง วัตถุหรือสสารก็มีสภาพเป็นจิต จิตเป็นผู้สร้างขึ้น สสารเป็นสิ่งที่มิรูปร่างมีขนาด ไม่มีวิญญาณ ไร้สำนึก ไม่กินที่ สสารและจิตแตกต่างกันจนไม่สามารถจะเปลี่ยนกลับไปมาได้

อิทธิพลแนวคิดลัทธิจารวาก เปรียบเทียบได้กับพฤติกรรมที่หลงระเหิดใน รัก โลภ โกรธ หลง และการแสวงหาความสุขไม่รู้จักอิ่มของคนในสังคม ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งแนวคิดนี้จัดเป็นพวกวัตถุนิยมรุ่นแรกของโลก และเป็นแนวคิดที่เป็นอุกเหตพหุซึ่งเป็นอันตราย

แก่สังคมและโลกมาก เพราะถ้าถือตามความเชื่อลัทธิจารวากนี้ก็จะแสวงหาความสุขอย่างไม่รู้จักพอ โดยไม่คำนึงถึงสิ่งใด ไม่มีขอบเขต ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายและศีลธรรม ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอย่างไรก็ไม่สนใจ ขอให้ตนเองมีความสุขมากที่สุดเท่านั้น ซึ่งเปรียบได้กับคนในยุคโลกาภิวัตน์ที่มุ่งแสวงหาความเจริญทางวัตถุจนลืมนึกถึงศีลธรรม จริยธรรมอันดีงาม เมื่อต้องการหาความสุขให้ตนเองมากขึ้นเพียงไร ก็ยิ่งทำให้มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นเพียงนั้น คนที่มีความเชื่อแบบอย่างจารวากก็จักไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ จนกว่าจะตาย